

4	-----	בתי מדרשות - מדרשים קצרים
4	-----	בתי מדרשות חלק א - אגדה בבני יעקב
6	-----	בתי מדרשות חלק ב - מדרש איוב
6	-----	א
6	-----	ב
6	-----	ג
7	-----	ד
7	-----	ה
7	-----	ו
7	-----	ז
7	-----	ח
16	-----	בתי מדרשות חלק א - מדרש אספה
16	-----	ח
17	-----	בתי מדרשות חלק ב - מדרש אשת חיל
17	-----	ח
19	-----	בתי מדרשות חלק ב - מדרש בין מים למים
19	-----	ח
19	-----	בתי מדרשות חלק ב - מדרש ברכת כהנים
19	-----	ח
21	-----	בתי מדרשות חלק ב - מדרש האותיות
21	-----	א
21	-----	ב
21	-----	ג
21	-----	ה
21	-----	ו
21	-----	ז
21	-----	ח
21	-----	ט
22	-----	י
22	-----	כ

22 ----- ל

22 ----- מ

22 ----- נ

22 ----- ס

22 ----- ע

22 ----- פ

23 ----- צ

23 ----- ק

23 ----- ר

23 ----- ש

23 ----- ת

23 ----- בתי מדרשות חלק ב - מדרש ואגדה לפרשת האזינו

23 ----- א

23 ----- ב

24 ----- ג

24 ----- ד

24 ----- ה

24 ----- ו

24 ----- ז

25 ----- ח

25 ----- ט

25 ----- בתי מדרשות חלק א - מדרש ואלה תולדת אהרן ומשה

25 ----- ט

27 ----- בתי מדרשות חלק ב - מדרש וזאת הברכה

27 ----- ט

28 ----- בתי מדרשות חלק ב - מדרש חמש עשרה נקודות שבמקרא

28 ----- ט

28 ----- א

28 ----- ב

29 ----- ג

29	ד	-----
29	ה	-----
29	ו	-----
29	ז	-----
29	ח	-----
29	ט	-----
29	י	-----
29	יא	-----
30	יב	-----
30	יג	-----
30	טו	-----
30	בתי מדרשות חלק ב - מדרש חסד לאומים	-----
30	טו	-----
31	בתי מדרשות חלק א - מדרש ירושלמי על מגלת אסתר פרשה ה	-----
31	טו	-----
32	בתי מדרשות חלק א - מדרש יתברך	-----
32	טו	-----
33	בתי מדרשות חלק א - מדרש לפרשת ראה שופטים תצא	-----
33	טו	-----
36	בתי מדרשות חלק ב - מדרש סוד העבור	-----
36	טו	-----
38	בתי מדרשות חלק א - מדרש פטירתו של משה רבנו	-----
38	טו	-----
39	בתי מדרשות חלק ב - מדרש רבי עקיבה בן יוסף על התגין	-----
39	טו	-----
41	בתי מדרשות חלק א - מעשה ברבי מאיר	-----
41	טו	-----
42	בתי מדרשות חלק א - מעשה רב כהנא וסליק בנו	-----
42	טו	-----
45	בתי מדרשות חלק א - סידור רבה דבראשית רבה	-----

45	-----א
45	-----ב
45	-----ג
45	-----ד
45	-----ה
46	-----ו
46	-----ז
46	-----ח
47	-----ט
47	-----י
47	-----יא
47	-----יב
47	-----יג
48	-----יד
48	-----טו
48	-----טז
49	-----בתי מדרשות חלק ב - פרק ראיות יחזקאל
49	-----טז
51	-----בתי מדרשות חלק ב - פרק רבי שמעון בן יוחאי
51	-----טז
51	-----בתי מדרשות חלק א - צוואת נפתלי
51	-----טז
53	-----בתי מדרשות חלק ב - שאילתא לפרשת וזאת הברכה
53	-----טז

בתי מדרשות – מדרשים קצרים

בתי מדרשות חלק א – אגדה בבני יעקב

ויהי כאשר הזקין נפתלי ויקרא לבניו ויאמר אליהם גשו נא אלי ושמעו מצות אביכם ויאמרו לי הננו ויאמר
הנני מצוה אתכם דבר כבוד לא על כספי וזהבי רק אני מזהיר אתכם על אהבת היוצר ולעבדו ולדבקה בו

אמרו לו מה הוא צריך לעבודתינו אמר להם הוא אינו צריך לעבודת שום בריה אבל הבריות צריכין לעבדו כי לא תהו ברא את עולמו אלא שיראו מלפניו לא יעשה איש לרעהו מה שאינו רוצה לעשות לגופו אמרו לו אבינו כלום ראית שפירשנו מדרכי המקום ימין ושמאל אמר להם עד ה' בכם ואני אחריו שכדבריתם כן הוא אבל יראתי על העתיד לבא שלא תתעו אחרי אלהי נכר ותלכו בחוקות הגוים והזהרו בכם שלא תשתתפו עם בני יוסף ותתחברו עם בני לוי ויהודה אמרו לו מה ראית צוות לנו כך אמר להם יודע אני שעתידין בני יוסף לסור מאחרי ה' ולהחטיא את ישראל ולהגלותם מארצם בארץ לא להם כאשר גלינו בשיעבוד מצרים ועוד אספרה לכם חזון שראיתי בהיותי רועה בצאן חלמתי שהיינו בשדה אני ואחיי והנה אבינו בא ואמר לנו בני רוצו ותפשו מה שיזדמן לכם כל אחד מה שיעלה לחלקו ונאמר לו מה נתפוש אין אנו רואים כי אם שמש וירח ושנים עשר כוכבים אמר להם תפשו מה שיזדמן לכם וכשמוע לוי כך קפץ ותפש מרדע בידו ודילג על השמש וירכב עליו ותשעה שבטים רכבו על תשעה כוכבים ונשאר יוסף לבדו בארץ אמר לו יעקב בני למה לא תעשה כאחייך אמר להם ומה להם לדור בשמים וסופו לירד ובארץ יעמדו כשדבר יוסף כך והנה שור גבוה עומד אצלו ולו כנפיים ככנפי החסידה וקרניו גבוהים ככקרני ראם ויאמר יעקב ליוסף קום רכב עליו וילך יעקב אבינו מאתנו בעוד שעה אחת היה יוסף מתגאה על השור פעמים היה רץ ופעמים היה מעופף עד שהגיע אצל יהודה ויושט יוסף הנס אשר בידו ויחל להכות את יהודה אמר לו אחי למה תכני אמר לו שבידך אחת עשרה מרדעות ובידי אלא אחת ותן לי העשרה ויהיה שלום בינינו וימאן יהודה לתת לו ויכהו יוסף עד שנפלו העשר מרדעות מידו ולא נשאר ביד יהודה כי אם אחת אמר יוסף לאחיו מה לכם אצל יהודה סורו ממנו ולכו אחרי כששמעו כן הלכו אחרי יוסף לא נותר עם יהודה כי אם בנימין וכראות לוי כך ירד מן השמש בעצב ויחר לו שנפרד מיהודה ויאמר יוסף אל בנימין הלא אחי אתה מדוע לא תבא אלי ובנימין לא רצה ללכת אליו ויהי בהפנות היום והנה רוח גדולה הפריד בין יוסף לאחיו ובראותי את החזון הגדתי לאבי ואמר לי בני חלום הוא ואינו אמת על כן אינו מעלה ומוריד:

עוד ראיתי בחלומי שהיינו כולנו השנים עשר שבטים עומדים עם יעקב אבינו על שפת הים והנה אניה גדולה הולכת בלב הים בלא שום אדם אמר לנו אבינו רואים אתם כלום אמרו לו כמין ספינה אנו רואים שהולכת בים בלא חובל ובלא מנהיג ויפשט יעקב את בגדיו ויכנס במים וכולם אחריו וקדמו לוי ויהודה וקפצו לתוך האנייה ויעקב אבינו עמהם ובאנייה כל טוב שבעולם ונכנסו בה כולם ויאמר להם יעקב אביהם הביטו אל התורן וראו מה כתוב עליו שאין ספינה בעולם שלא יכתבו עליה שם אדוניה והביטו לוי ויהודה וראו והנה כתוב על התורן זאת האנייה וכל אשר בה ברבאל כשמוע יעקב שמח למאד ונתן שבח והודיה למקום ואמר לא דיי שברכני הקדוש ברוך הוא בארץ אלא שהוסיף לי בים אמר לנו אבינו בני עתה התגברו וכל אחד יקח חלקו לנהוג את הספינה מיד דילג לוי על התורן הגדול ויהודה קפץ על התורן השני וישבו עליהם ושאר האחים החזיקו במשוטות ויעקב החזיק הקברניט ליישר הספינה ונשאר יוסף לבדו ולא תפש כלום אמר לו יעקב תפוש משוט אחד ולא אבה לשמוע בקול אביו אמר לו בני גשה הנה וקח הקברניט ויישר את הספינה ואחייך ישוטו במשוטות עד שנגיע ליבשה ונהגו הספינה לאט ואל תיראו ואל תפחדו מגלי הים ומן הרוח הסוער ויהי ככלות יעקב לצוות את בניו נעלם מהם ויתפוש יוסף את שני הקברנטים אחד מימין ואחד משמאל ושאר אחיו המשוטות ויוליכו הספינה ותלך את המים ולוי ויהודה יושבים על התורנים לראות אם תלך בדרך ישרה כל זמן שהיה דעת יוסף שוה עם יהודה היה מוליכה בדרך טוב ומטה אותה ביותר בלי מכשול ולפי שעה נפלה מריבה בין יוסף ויהודה ולא פרנסו הספינה כמאמר אביהם ויוליכוה דרך עקלתון והכוה גלי הים אל הסלע והאנייה חשבה להשבר וירדו לוי ויהודה מעל התורן להמלט על נפשם וגם שאר האחים כל אחד נמלט לנפשו ויבואו היבשה וגם בא אבינו ומצאנו מטורפין לכאן ולכאן אמר להם שמא לא נהגתם את הספינה יפה כאשר צויתני לכם ונאמר לו חי נפשך לא

סרנו מכל אשר צויתנו זולתי יוסף שפשע בציוויך וכעס על לוי ויהודה בקנאתו להם ועל כן הלכה הספינה דרך עקלתון ונטבעה אמר לנו אבינו הראוני את מקומה אמרו לו לשם שהגלים חוצפים וירא יעקב והנה ראשי התורן נראין וקבצנו כולנו אצלו והפיל עצמו בתחלה הימה ולקח הספינה וירפא אותה ויכנסו בה הוא ובניו ויוכח את יוסף ויאמר לו בני אל אל תוסף להתל את אחיך כי מעט נאבדו על ידך ויאמר לא אעשה עוד ויהי כאשר ספרתי החזון לאבי ספק את כפיו ויאנח ותזלגנה עיניו דמעות והוחלתי עד בוש ולא אמר לי דבר ואתפוש יד אבי לחבקה ולנשקה ואומר אי עבד ה' אתה למה זלגו עיניך דמעות ואמר לי על השנות החלום דאג לבי ונשתומם גויתי שאני אהבתי את יוסף בני מכל בניי ועל השחתתו תגלו ותפזרו לבין האומות וחזיוןך ראשית ואחרית שוה הוא על כן אני מצוה לך שלא תתחבר עם יוסף בשום ענין וגם אפילה לך גורל ולאחיך במיטב הארץ ותאכלו ותשבועו מטובה ולא תבעטו במשמנים ולא תמרו את פי ה' המאכילכם מטוב אדמתו ולא תשכחו את אלהיכם כי בו בחר אברהם זקנינו כשנתפלגו הדורות בימי פלג כשירד הקדוש ברוך הוא ועמו שבעים מלאכים ומיכאל בראשם וציוה להם שילמדו משפחות שבעים לשונות ועשו ציוויי של הקדוש ברוך הוא ונשאר לשון הקודש לשם ולעבר ולאברהם שהיה מבני בניהם ובו ביום הוציא מיכאל לשון לשבעים אומות לכל אחת בפני עצמה ואמר להם אתם ידעתם המרד והקשר שעשיתם לאלהי השמים עתה בחרו לכם את מי תעבודו ומי יליץ בעדכם במרום ענה נמרוד אין לי גדול מזה שלימד לי לשוני ולאומתי לפי שעה וענו כן כל השבעים משפחות ולא היתה אחת מהם שהזכירו שמו של הקדוש ברוך הוא עד שבא מיכאל אצל אברהם ואמר לו במי אתה בוחר ולמי תעבוד ענה אברהם ואמר אני בוחר במי שאמר והיה העולם ובו אני מאמין וזרעי כל ימות עולם ומאז והלאה הובדלו כל אומה ולשון למלאך שלה לחלקה ולא נשאר לחלק הקדוש ברוך הוא זולתי אברהם לבדו וזרעו אחריו כדכתיב כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו לכן בני אני משביעכם באלהי ישראל שלא תעבדו לאל אחר אלא לאותו שבחרו אבותיכם ואשרי אדם שלא יטמא רוח אלהים שבקרבו במעשיו הרעים וטוב לו אם ישיבנה לבוראו טהורה כיום שהופקד בתוכו ושמרו מצותי והצור ינחילכם כל טוב סליק

בתי מדרשות חלק ב – מדרש איוב

א

[איוב א א] איש היה בארץ עוץ ארץ שנוטלין בה עצות רעות על הק' [הקדוש ברוך הוא] שנאמר מן הארץ ההיא יצא אשור [בראשית י יא] ומתרג' [ומתרגמינן] מן עצה ההיא:

ב

[א ו] ויהי היום אותו היום ראש השנה היה כמו שנאמר יום תרועה יהיה [במדבר כט א]:

להתיצב אין להתיצב אלא לדין שנאמר נצב לריב יי [ועומד לדין עמים] [ישעיה ג יג] וצוה הקדוש ברוך הוא לשטן להביא חובות וזכות של כל הבריות הדא הוא דכתיב משוט בארץ:

ג

[שם] ויבוא גם השטן בתוכם נתן לו רשות להכנס [לפנים] וכן נאמר בקין לפתח חטאת רובץ [בראשית ד ז] הכל הימך אם רצית ואלריך תשוקתו הרי הוא נכנס בגופך אם רצית הרי אימתך עליו [ראך וברח] כך הקדוש

ברוך הוא אמר על פני כל הדורות שלט יצר הרע שלט באדם שלט בו החטא שלט הוא ביצרו הוא כובשו לפניו ראהו וברח מלפניו והמלאך המסור לו מזכיר טובותיו לפני יוצרו:

ד

(א יד) הבקר היו חרשות והאתנות רעות על ידיהם ר' חנניה ב"ר יוסי הגלילי אומר דוגמא משני המשיח היה בימי איוב מה מצינו בימות המשיח ונגש חורש בקוצר וגו' (עמוס ט יג) כך גמר זה מלקצור מתחיל זה לבצור גמר מלבצור מתחיל זה לחרוש דבר אחר שהיתה הארץ עושה בת שעתה אם תמה [את] הרי כבר נאמר ואין כל חדש תחת השמש (קהלת א ט) [כך] אנו מוצאים מתחלת ברייתו של עולם שאמר הקדוש ברוך הוא (תוצא) [תדשא] הארץ וגו' (בראשית א יא) מה היתה הארץ מליאה אילנות וחטים וזרע ותבואה גמורה שנאמר (שם שם יב) ותוצא הארץ [דשא עשב וגו' ועץ עשה פרי וגו'] ונאמר (כאן) תמן תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח (ישעיה סא יא) ומה אם עד שלא נזרעה עשת בת שעתה על אחת כמה וכמה אם יזרעו בה כן היה בימי איוב הזורע זרע והצמיח עולין על ידיו מיד:

ה

(א טו) ותפל שבא ראה כמה כבש הקדוש ברוך הוא לפורענות של איוב משבא לכפר קרינוס שלש שנים ומיד שחטאו ותפל שבא ותקחם:

ו

(שם) ותפל שבא ותקחם מי גרם להם שתקחם מעשי בניו:

ז

(א יט) והנה רוח גדולה באה מעבר המדבר ויגע בארבע פנות הבית וגו' רוח אחת היתה וכשהגיע לבית נחלקה לארבע פנתיו ואי זו רוח היתה זו רוח קדים:

ח

(א כב) ולא נתן תפלה לאלקים מהו ולא נתן תפלה לאלקים אלא שלא הרהר לומר אלו לא יצאו הצאן והבקר היום לחרוש לא נטלו או אלו לא יצאו הגמלים לא נשבו והאתונות לא נטלו או אלו היו יוצאין אחר הגייס היו מצילין את הבהמה או אלו היו בניו כל אחד בביתו לא נפל עליהם הבית לכך נאמר ולא נתן תפלה לאלקים:

ט !

(ב א) ויהי היום ויבאו בני האלקים להתיצב איזה הוא אותו היום יום שעשה משתה לבניו שנאמר והלכו בניו ועשו משתה (איוב א ד) הוא היום שנחתם גזר דינו:

י !

(ב ג) ותסיתני בו לבלעו חנם ר' יוחנן כי מטא להאי קרא ותסיתני בו בכי עבד שמסיתין את רבו עליו וניסות מאי תקנה יש לו ולמה הגיע על איוב כל הצרות הללו והרי אנו מוצאין שאמר הקדוש ברוך הוא עליו איש תם וישר וירא אלקים וסר מרע והם מדות גדולות ומשובחות אמר לו ר' אסי אפילו באו על איוב כמה יסורין משונים לא היה כדי במה שכתב הקדוש ברוך הוא עליו מה שאמר לשטן ותסיתני בו לבלעו חנם דבר קשה שאין דבר טעות לפני הקדוש ברוך הוא ומפני מה נאמר ותסיתני בו לפי שלא היה איוב ראוי שיגיעהו אותן הצרות:

יא !

(ב ד) עור בעד עור עד עתה לו לקה אלא בעור אם יהיה גחלת ביד אדם מתחיל מהפר' [מהפכה] מימינו לשמאלו ממשכן חצי בשרו על חציו אם ילקה כתפו הוא נותן ידו עליה וידו לא מבשרו הם אלא הוא אומר יחלפון ידי על בשרי וינוח מעט אם בשר ממשכן על ידי בשר ממונו של אדם אינו ממשכן תחת נפשו זהו עור בעד עור:

יב !

(ב ה) אולם שלח נא ירך וגע אל עצמו שאל את נפשו [של איוב]:

יג !

(ב ה) ויקח לו חרש להתגרד בו זה [היה] שחין יבש והוא יושב בתוך האפר זה שחין לח שהיה ממתניו ולמטה והוא משוקע בתוך אשפות של עפר שהיה אותו השחין מושך מים והעפר מקבל והשחין יבש היה ממתניו ולמעלה והוא מתגרד בחרש שהיה חוכך בצפרניו עד שנטלו ונטל חרש והיה תולש בשניו ומשליך שנאמר על מה אשא בשרי בשני (איוב יג ד):

יד !

(ב ט) ותאמר לו אשתו עורך מחזיק בתומתך ברך אלקים ומת אמר ר' אליעזר חס ושלוש שאמרה אותה כשירה הדבר הפוגם הזה כי כן נאמר באיוב איש תם וישר וגו' אפשר שהיה [הוא] כשר ואשתו לא היתה כשירה ולמה אמרה לו כן אלא אמרה [לו] התפלל לפני המקום שתמות כדי שתלך מן העולם הזה נקי ושלם וצדיק עד שלא תבא לידי חטא אלא ברך אלקים ומת שאין אתה יכול לקבל את הצער ותהא תוהה:

טו !

(שם) עורך מחזיק בתומתך מה ראתה לומר לו כך אלא ללמדך שלא הניח צדקו והיו העניים נכנסים אצלו והוא אומר לה פרנסי את אלו באותה שעה אמרה עורך מחזיק בתומתך:

טז !

(ב י) גם את הטוב נקבל ר' שמעון אומר גם את הטוב מה אם כל מדה טובה שאין כל הבריות יכולים לעמד בה [אלא] מורדין בו מתוכה עמדתי בה ולא מרדתי מדת פורענות שהיא באה ומכבשת את הבריות אינו דין שאעמוד בה ולא אמרוד מלמד שהצדיקים שמחין במדת פורענות כדרך שהם שמחים במדת טובה:

יז !

(ב יא) לנוד לו ולנחמו לנוד לו על נכסיו ולנחמו על בניו:

יח !

ג א) אחרי כן פתח איוב את פיהו וגו' שאמר מולדות הן ונוח [היה] לי שלא הורתי [במולד] ולא אקרא תגר אחר הקדוש ברוך הוא יודע אני שאין בי עונות למכות הללו והקדוש ברוך הוא אינו מעביר את הדין ואין זה [לא] מזכות ולא מפחד אלא יום מולד הוא [הוי] יאבד יום אולד בו [דברי רבי הושעיא]:

ראה איוב לומר יאבד יום ולא אירר כמו שאירר ירמיהו כו':

כ !

שם) יאבד יום אולד בו שלשה הם שקללו יומן איוב ודוד וירמיה ירמיה קלל את יומו על ידי ישראל ואיוב על ידי עצמו ודוד אמר הן בעוון חוללתי ובחטא יחמתני אמי (תהלים נא ז) איוב אמר יאבד יום וירמיה אמר ארור היום אשר יולדתי בו (ירמיה כ יד) איוב קלל ליום ולילה וירמיה קלל ליום ולא ללילה אמר ארור היום תשעה באב שנולדתי בו ובו נשרף ההיכל ובאותו יום חזר העולם לתהו ובהו איוב ליום וללילה שהיה מכאובו ביום ובלילה:

כא !

ג ד) היום ההוא יהי חשך היכן היא חכמתו של איוב שאמר ישתנה העולם מבריאת בראשית נתן תחום שלא יכנס האור בתחום החשך כו':

כב !

ג ו) הלילה ההוא יקחהו אופל יהא כלו מוחלט לשון אל ישמחו בו חתן וכלה ואל יעשה בו משתה ואל יקריבו בו [ביום] קרבנות מועד וראשי חדשים:

ג !

ז) אל יחד בימי שנה אל ימנה בימים השמחים אלו השבתות וראשי חדשים:

כג !

ג ח) יקבהו אוררי יום וגו' כל המאררים שבעולם בו ביום יפרע מהם כל שמתו להם בנים ואחים וקרובים יהיו מאררים אותו היום ובוכים וסופדים עליהם באותו היום כאלו אותו היום נקברו:

העתידים עורר לויתן מאררים על מי שהיה (עול) עוררו של לויתן להן:

כד !

ד א) ויען אליפז התימני ויאמר אמר ר' ברכיה אליפז צדיק היה ואוהבו של איוב היה והוא אליפז בכור עשו ומה שנאמר התימני לפי שהיה יושב בארץ התימן:

כד !

ד ד) כושל יקימון מליך כשהיה בא אצלו חגר היה אומר [לו] כך עתיד הקדוש ברוך הוא להשתבח בך שנאמר (ישעיה לה ו) ידלג כאיל פסח וכשהיה בא אצלו עור [היה אומר לו עתיד הקדוש ברוך הוא להשתבח בך שנאמר (שם לה ה) אז תפקחנה עיני עורים]:

כה !

(ד י) שאגת אריה וקול שחל ושני כפירים נתעו שאגת אריה זה יהודה שנאמר גור אריה יהודה (בראשית מט ט) אמר ר' יוחנן בשעה שתפס יוסף את בנימן ואמר האיש אשר נמצא הגביע בידו (שם מד יז) מיד כעס יהודה ושאג בקול גדול והלך קולו ארבע מאות פרסה עד ששמע חושים בן דן וקפץ ובא מארץ כנען ובא אצל יהודה ושאגו שניהם ובקשה ארץ מצרים להפוך עליהם כו' ומדרש איוב מוסיף כשבא חושים בן דן אצל יהודה שאגו שניהם ומקולם נפלו שתי עיירות גדולות פיתום ורעמסס שנאמר ויבן ערי מסכנות לפרעה את פיתום ואת רעמסס (שמות א יא):

כו !

(ד יב) ואלי דבר יגנב נביאי אומות העולם אין נבואה בא להם אלא לפי מעשיהם גונבי דעת [הם] וכל נבואתם בחלום לילה משל למלך שהיו לו אשה ופלגש אצל אשתו בפומבי אצל פלגשו אינו בא אלא בסתר ולפי שעשו גונב דעת אביו היה לבנו רוח הקודש בגנבה כשהיה בא מבית עבר אמר לו אביו במה עסקת היום אמר לו בתרומות ומעשרות אלא אבא מלח מהו במעשרות והיה מרמה לקבל הברכות (שקבל) מאביו אמר [אביו] [כמה] זה מחמיר במצות ואין ציד בפיו אלא הלכות שנאמר (בפיו לבות ולבו לעשותו) [בפיך ובלבבך לעשותו] (דברים ל יד):

כז !

(ה ב) ופתה תמית קנאה שלש קנאות הן כו':

כח !

(ה יז) הנה אשרי אנוש יוכיחנו אלוה ומוסר שדי אל תמאס אין לך אדם שאין הקדוש ברוך הוא מנסה אותו בחייו אשרי מי שעומד בנסיונו כי הוא יכאיב ויחבש וגו':

כט !

(ה כ) ברעב פדך ממות וגו' ר' יהושע בן לוי אמר ביעקב אבינו עליו השלום נאמרה פרשה זו ר' שמואל ב"ר נחמני אמר בדוד נאמרה פרשה זו ברעב פדך ממות בשעה שברח והלך לאחימלך כשהיה רעב והאכילהו לחם קדש שנאמר ויתן לו הכהן (לחם) קדש (שמואל א כא ז) ובמלחמה מידי חרב מחרב גלית הפלשתי בשוט לשון תחבא בשעה שבא דואג האדומי הלשין עליו שנאמר ראיתי את בן ישי בא נבה (שם כב ט) לשוד ולכפן תשחק מדואג ואחיתופל ומחית הארץ אל תירא משאול שבא מבנימן שנמשל לזאב שנאמר בנימן זאב יטרף (בראשית מט כז):

ל !

(ז ט) כלה ענן וילך אמר הקדוש ברוך הוא לאיוב כלה ענן וילך אם ילך אדם לפני הצייר ויאמר לו עשה לי צורתו של אבא מה הצייר אומר הראני איקונין שלו ואם לאו לא אוכל לעשותו ואני בראתי אדם הראשון שלא באיקונין על אחת כמה וכמה המתים שכל אחד ואחד זיו איקונין שלהם לפני:

לא !

(ח ז) ואחריתך ישגה מאד אמר אליהו זכור לטוב אשרי מי שמקבל עליו יסורין מנעוריו למה שסופו יהי נח מנין מאיוב שכן אמרו לו חבריו והיה ראשיתך מצער וגו' ולא עוד אלא יסורין שעליך יצילוך מגיהנם ויניחוך בגן עדן:

לב !

(ט כב) אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה אמר איוב אין הקדוש ברוך הוא נותן שכר לצדיקים ולא פורע מן הרשעים שנאמר אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה במדה אחת נוהג העולם עם הצדיקים ועם הרשעים התחיל קובל לארץ שנאמר ארץ אל תכסי דמי (איוב טז יח) אמר לו [הקדוש ברוך הוא] על מי אתה קובל אמר לו עליך שאתה בעל דיני ואתה דייני ואתה סניגורי שנאמר גם עתה הנה בשמים עדי וגו' (שם טז יט) את העדת עלי שאני תם וישר ואתה הבאת עלי כל כך שמא מדה אחת אתה נוהג לצדיקים ולרשעים ואתה רודפני בפורענות:

לג !

(י ג) הטוב לך כי תעשק כי תמאס יגיע כפיך שלשה שותפים יש באדם אביו ואמו והקדוש ברוך הוא והגוף הוא לאב ולאם והנפש מהקדוש ברוך הוא ואתה אמרת אל השטן הנו בידך אך את נפשו שמור חלק אבי ואמי מסרת ביד השטן וחלקך שמרת אין זה אלא עושק:

לד !

(יא ז) החקר אלוה תמצא בשעה שבאו יסורין על איוב התחיל מבעט וקורא תגר אחר מדת הדין שאמר (איוב יו) כי תבקש לעוני וגו' אמרו לו חביריו וכי מפני דכתיב [שהכתיב] עליך תם וישר והגיעוך כל הייסורין [הללו] אתה קורא תגר ועל חקירותיו של מקום אתה מבקש (ללמוד) [לעמוד] אם בא לפניך דין אדם ששכב עם בתו ודין מי ששכב עם כלתו מה היית גוזר אמר להם בשריפה אמרו לו שני דינין אלו באו לפני הקדוש ברוך הוא לוט עם בנותיו ויהודה עם כלתו ונטל הקדוש ברוך הוא מאלו ומאלו והעמיד [מהם] מלכים בעולם הזה וגואלים לעתיד לבא ועל חקירותיו של הקדוש ברוך הוא אתה מבקש לעמוד ראה מה היה בבניו של אהרן נכנסו להקריב ונשרפו ויאשיהו שכתוב בו (מלכים ב כג כה) וכמהו [לא היה לפניו מלך אשר שב אל ה' בכל לבבו וגו'] בסוף מת מיתה משונה אם כן החקר אלוה תמצא:

לה !

(יא יג) אם אתה הכינות לבך ופרשת אליו כפיך אם אתה הכינות לבך תקובל תפלתך כפרישת כפים שהיא מקובלת:

לו !

(יג יד) על מה אשא בשרי בשני נפלו ראשי אצבעותיו [של איוב] מהחיכוך [שהיה מחכך בשרו] והיה נושך בשר השחין בשניו:

לז !

(יז טו) שק תפרתי עלי גלדי אמר איוב מנהגו של עולם מי שהיתה לו מכה ונתרפאה מעט והעלתה גלד נותן בה דברים רכים כמו צמר גפן או סרק של פשתן בריכוך השמן אבל אני השק שאינו רך אלא קשה תפרתי עלי גלדי:

לח !

(כב ו) ובגדי ערומים תפשיט כך אמר אליפז לאיוב אותן אנשים שידעת בהן שהיו ערומים (במצות) [ממצות] הפשטת מהן את בגדיהם ואמרת מאחר שהם רשעים איני פושע בהם:

לט !

(כח יז) לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז אמר ר' הושעיא למה נמשלו (ישראל) [דברי תורה] לזכוכית לומר לך מה כלי זכוכית כל זמן שאדם נותן בהם דבש או יין או שמן או חלב מיד הם נראין מבחוץ כך דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שתוכו כברו [וכן מצינו בארון הברית שכתוב בו וצפית אותו זהב טהור מבית ומחוץ תצפנו (שמות כה יא) וכן אמר הכתוב (איוב כט יד) צדק לבשתי וילבשני לבשתי מבחוץ וילבשני מבפנים]:

מ !

(כט יג) ברכת אובד עלי תבא [ולב אלמנה ארנין] מהו ברכת אובד עלי תבא הרבה מדות היה באיוב ראה היאך הכתוב מקלסו איש תם וישר ירא אלקים וסר מרע וכן אתה מוצא שהיה חונן את העניים בצדקות שנאמר אב אנכי לאביונים (כט טז) ומלביש את הערומים שנאמר אם אראה אובד מבלי לבוש ואין כסות (בקה) [לאביון] (לא יט) והיה מחזיק ידי יתומים ואלמנות ועם כל זה המדות הגדולות הללו שהיו בו היה תופש מדה גדולה ומשובחת שהיה מחזר ומבקר את החולים בין עניים ובין עשירים העשירים היה מוליך את הרופא עמו ופעמים שהיה הרופא מאבד לחולה ואומר עליו לא יוסיף עוד לקום מיד הוא וקרוביו אומרים שצריך [הוא] לעשות צואה לפי שהוא בסכנה גדולה וכיון שהיתה אשת החולה שומעת כך היתה מטפחת על פניה ומגלה את פניה וסותרת את שערה ותולשת אותן ואיוב כיון שרואה אותה עושה כל מה שאמרנו הוא אומר לה בתי למה את צועקת בפניו כי עד עכשיו יש בנר שלו שמן והיא אומרת לו מה אני עושה לבני ומהיכן אוכל לזון אותם וכמה העני יגע להוציא פרנסתם ביום ובלילה ולא היה מספיק להם מזונות והיה איוב משיב לה דברים נחומים ואומר לה לעולם תהיה בטוחה על חסדיו ורחמיו של הקדוש ברוך הוא שלא עזב ולא יעזוב ושיעמד בעליך מחלי זה ויכלכל אתכם ואת בניו כשם שהיה רגיל לעשות ואם חס ושלוש ימות בעליך מעיד אני עלי את השמים שכל מחסורכם עלי למלאות ואני אפרנס אתכם משלי בכל יום ובכל שבת ובכל שנה ומיד היה קורא ללבלר והיה כותב עליו כל התנאים [הללו] בפני עדים שיתן להם הוצאתם בעוד שבעלה חולה עד שיקום והתהלך בחוץ על משענתו ואם מת אתן הוצאתם עד שיגדלו הנערים או עד שתנשא האשה אם תרצה להנשא וכשהיה החולה שומע שחתך הרופא שברו ממנו ומה שהתנה איוב על עצמו לעשות לבניו ולאשתו אם יחיה אם ימות מיד הוא מברכו ואומר לאיוב הקדוש ברוך הוא שצוה על היתומים ועל האלמנות הוא יהיה בעזרך לכן כשהגיעו כל אותן היסורים [על איוב] התחיל לומר ברכת אובד עלי תבוא אותו חולה שאבדו הרופא ונחתך סברו ממנו והייתי משמח אלמנות שנאמר ולב אלמנה ארנין:

מא !

(כט יב) כי אמלט עני משוע זה שאין עליו חוב והם הדיינים מבקשים לחייבו וזה בא וממלטו ויתום ואין עוזר לו זה שיש לבעל דינו לשלם לו והם מבקשים לפטר אותו והוא בא ועוזרו:

ויש אומרים כי אמלט עני משוע זה שהמלוה מבקש ליטול ממנו רבית שרוב שנוטלין ברבית עניים הם ויתום ואין עוזר לו אלו הנחלות שכל היורשים נקראו יתומים:

ברכת אובד עלי תבא (כט יג) אלו דיני נפשות ולב אלמנה ארנין אלו דיני ממונות:

צדק לבשתי (שם יד) מה תלמוד לומר וילבשני מכאן לדיין שצריך שיהיה תוכו כברו ויהא לובש הצדק מבפנים והוא מבחוץ:

כמעיל וצניף משפטי (שם) מה תלמוד לומר צניף אלא מעיל ממלא קומתו של אדם מלמטה צניף ממלא קומתו של אדם מלמעלה:

עינים הייתי לעור (שם טו) אלו דיני חבלות ורגלים לפסח אני אלו דיני אונסין:

ויש אומרים מנין שטוענין ומלמדין למי שידועין לו טענה והיא מסותרת מעיניו תלמוד לומר עינים הייתי לעור אין קורין עיור אלא למי שהוא ראוי להיות פקח [ומנין] מי שהוא חבוש בבית האסורין או שנתחרש או שנשתטה שביט דין מקנאין לאשתו כשהן רואין [בה] דבר מכווער תלמוד לומר עינים הייתי לעור:

מנין שמקבלין עדים שלא בפני בעל דין כשהוא חולה או העדים חולים או מבקשין לילך למדי תלמוד לומר ורגלים לפסח אני אין קורין פסח אלא למי שראוי להיות לו רגל:

ומנין שמעמידים אפוטרפוס ליתומים תלמוד לומר אב אנכי לאביונים (שם טז):

ומנין שאין חותכין את הדין עד שחוקרין אותו יפה תלמוד לומר וריב לא ידעתי אחקרהו (שם) וכן הוא אומר (דברים א יו) שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק וכתוב אחר אומר (שם יג טו) ודרשת וחקרת [ושאלת] היטב הא כיצד אם ראית את הדין מרומה חקרהו ואם ראית הדין יוצא לאמתו צדקהו:

ומנין לדין שעמד שאין חוזרין ומעיינין בו כשאין חידוש ראייה תלמוד לומר וריב לא ידעתי אחקרהו פרט לזה שהוא יודע מנין שקונסין קנסות תלמוד לומר ואשברה מלתעות עול וגו' (שם יז):

ומנין שמוציאין ריבית קצוצה תלמוד לומר ומשניו אשליך טרף:

ומנין כשיצא אחד מן הדיינין שלא יאמר אני מזכה וחברי מחייבין ומה אעשה ורבו עלי תלמוד לומר לא תלך רכיל וגו' (ויקרא יט טז):

ומנין שאם אתה יודע לחברך עדות שאינך רשאי לשתוק עליו תלמוד לומר לא תעמוד על דם רעך וגו' (שם):

ומנין שלא יהא הדיין רך דברים לזה וקשה לזה תלמוד לומר לא תעמוד על דם רעך וגו' (שם):

(כט יח) ואומר עם קני אגוע וכחול ארבה ימים עם קני אגוע שיהיו ימי כימי אבותי וימי בני כימי וכן הוא אומר (ישעיה סה כג) לא יגעו לריק ולא ילדו לבהלה:

שרשי פתוח אלי מים (כט יט) אלו פירות הארץ וטל ילין בקצירי (שם) זה טל של תחיית המתים כבודי חדש עמדי (שם כ) זה זיו השכינה שנאמר (ישעיה כד כג) כי מלך יי צבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד וקשתי בידי תחליף (שם) זה שהצדיקים גוזרין והקדוש ברוך הוא מקיים:

מג !

(לא לח) אם עלי אדמתי תזעק וגו' אם עשו עמי בני אדם קצרו ודשו עמי וקפחתי שכון תלמוד לומר אדמתי תזעק:

ויחד תלמיה יבכיון (שם) וכי יש אדמה צווחת או תלמים בוכים אלא אלו הן הפועלים שעשו בתוכה שאין נוטלין שכרן כו':

מד !

[לא לט] אם כחה אכלתי בלי כסף ונפש בעליה הפחתי אם של איוב היו השדות היאך היו של בעלים [אלא] כך היה עושה כשהיה איוב לוקח שדה מאחר היה אומר לו מה היתה עושה לך בכל שנה אומר לו דרך משל עשרים כור או שלשים והיה איוב זורע ומפרנס וכונס הגיע הגורן היה אומר למי שהיתה לקוחה ממנו שלח טול לך עשרים כור מה שהיתה שדך עושה נמצא איוב נותן דמי השדה משלו זורע ומפרנס ובעלה הראשון נוטל מהם שמונים ונותן לבעלה עשרים שנאמר ברכת אובד עלי תבא (איוב כט יג):

מה !

[לג כג] אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף וגו' הנותן צדקה אפילו נתחתם גזר דינו ליאבד וניתנה רשות למלאך הממונה על הפורענות לילך וליפרע ממנו אין המלאך הממונה על הצדקה מניחו אלא רץ ובא לו בין מלאכי המרום ומלאכי המרום נותנים לו ריוח והוא אומר להקדוש ברוך הוא (לפניו) פלוני שנתת רשות עליו לאבדו זכות גדול בידו והממונה על הפורענות עבירה אחת בידו הלא אלף עברות בשביל זכות אחד ימחל לו על כל עונותיו וזה אומר זכות זה שעשה שקולה כנגד הכל צדקה היה נותן ומאכיל עניים אינה מצוה של ממון [אלא] נפשות קיים אלולא כן מתים היו כדאי הן נפשות עניים שהשיב שימחל לו על כל חטאיו והקדוש ברוך הוא אומר וצדקה תציל ממות (משלי יב) והנותן צדקה (יכול) [לענין] מקבל פני שכינה בכל יום שנאמר חסד ואמת יקדמו פניך (תהלים פט טו) והקדוש ברוך הוא אומר למלאך הפורענות אל תיגע בו מצאתי לו זכות מחול לו על כל עונותיו שכן הוא אומר על ידי (אליהו) אליהוא שנאמר ותקרב לשחת נפשו וחיתו לממתים אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו ויחננו ויאמר פדעוהו מרדת שחת מצאתי כופר:

מו !

(שם) אם יש עליו מלאך מליץ אחד וגו' אפילו יש תשע מאות ותשעים מלאכי רע ואחד מליץ טוב להגיד ישרו נצול מדינה של גהינם שנאמר ויחננו ויאמר פדעוהו מרדת שחת מצאתי כופר:

מז !

[לו כא] השמר אל תפן אל און כי על זה בחרת מעוני אלו נתקבצו כל יסורין שבעולם לצד אחד ועניות לצד אחד [היא] מכרעת את כלם צא ולמד מאיוב כשהיה השטן מקטרג על איוב ואמר נתת לו ממון כסף וזהב ונכסים ובנים ואתה חס עליהן שנאמר הלא אתה שכת בעדו ובעד ביתו ובעד כל אשר לו (איוב א י) אמר לו הקדוש ברוך הוא לאיוב מה אתה רוצה יסורין או עניות אמר לו רבון העולמים מקבל אני עלי [כל] היסורין שבעולם ולא עניות שאצא לשוק ואין בידי פרוטה לקנות מאכל וכיון שנתיסר התחיל צווח כנגד מדת הדין מי יתן ידעתי ואמצאהו אבוא עד תכונתו (איוב כג ב) אמר לו אליהוא מה אתה עומד וצווח לא אמרת איני רוצה עניות אלא יסורין שנאמר אל תפן אל און כי על זה בחרת מעוני:

מח !

[לז כא] ועתה לא ראו אור בהיר הוא בשחקים אמר ר' יוחנן כל אורה שנאמר באליהוא אינה אלא בירידת גשמים ר' אושעיא רבה אמר אינה אלא במתן תורה:

מט !

(לז כג) שדי לא מצאנוהו שגיא כח מצאנו אותה השעה שסידר [הקדוש ברוך הוא] קרבנות לישראל מה כתיב אדם כי יקריב מכם וגו' (ויקרא א ב) וכתוב ואם מן העוף (שם א יד) ואם אין לו מן העוף יביא אפילו קומץ של סולת ומעלה [אני] עליו כאלו נפש הוא מקריב לפני שנאמר ונפש כי תקריב (שם ב א) הוי שדי לא מצאנוהו שגיא כח דבר אחר שדי לא מצאנוהו וגו' ואל תאמר בקרבנות אלא אפילו בשעת התוכחות אין הקדוש ברוך הוא בא בכח על בריותיו רצונך לידע בשעה שבא הקדוש ברוך הוא להתוכח עם ישראל ואומר להן לכו ונוכחה יאמר יי וגו' (ישעיה א יח) מה נאמר אחריו אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו וגו':

(לח א) ויען יי את איוב מן הסערה ויאמר וגו' אמר לו הרני על ראשיך שהיית מבקשני אמרת אפילו הוא [אינו] רואה לרפאני מן המכות הללו שבגופי אמר לו הקדוש ברוך הוא אזר נא כגבר חלציק הרני מרפא אותך כשם שהתרנגל הזה שהוא מנער מגופו כך [אני] מנער מגופו של איוב ורפאו לשעה קלה אמר לו הקדוש ברוך הוא אזר נא כגבר חלציק הרני שואלך כתלמיד ששואל את רבו איפה היית ביסדי ארץ שמא אתה נתת לי עצה שאברא את העולם הזה או את הארץ הזאת שאתה עומד בה מי אמר לי שאתקן את העולם לבני אדם א"ל על מה הארץ עומדת על העמודים והעמודים על האדנים והאדנים על מה שנאמר (איוב כו ז) תולה ארץ על בלימה ואם אין אתה מאמין שאו מרום עיניכם (ישע' מ כו) למד מן הענין שאני עשיתי התחתונים על מה הם עומדים החמה ולבנה והמזלות על מה הם תלויין על דבר שאין בו ממש ולא דמות בא' [בארץ] הארץ תלויה בו [כי] הנה יוצר הרים ובורא רוח (עמוס ד יג) מבקש אתה לידע על מה הארץ וההרים עומדים הסתכל בעצמך על מה אתה עומד הלא אתה נושא ונותן על מה אתה עומד לא ברוח ששמתני בפוך אם יצתה היא שמא בך צורך אוי להם לרשעים שהם אומרים אין הקדוש ברוך הוא רואה ויודע במה את רואה במה את עושה מעשיך ולא בנשמה שעשיתי ונתתי לך יצתה ממך אין אתה כלום בעולם תצא רוחו ישוב לאדמתו (תהלים קמו ד):

נא !

(לח לא) התקשר מעדנות כימה כימה יש לה צנה גדולה ומקטרא לפרי וכסיל יש בו חמימות גדולה ומכבשה לפרי:

נב !

(לט א) הידעת עת לדת יעלי סלע חלל אילות תשמר יעלה זו רחמה צר ולבה אכזרי על ולדה לפי שהיא מתקשה בלדתה הרבה מאד משאר החיות ובשעה שכורעות לילד עולה לראש ההר ויולדת שם כדי שיפול שם וימות והקדוש ברוך הוא מזמין לה נשר ומקבלו על כנפיו ומניחו ואין מקדים רגע אחד ולא מאחר רגע אחד שאם מקדים או מאחר היה נופל מת:

נג !

(מא כד) אחריו יאיר נתיב וגו' בשעה שהוא צמא עושה תלמים בים שנאמר אחריו יאיר נתיב ואין תהום חוזר לאיתנו עד שבעים שנה שנאמר (איוב שם) יחשוב תהום לשיבה

בתי מדרשות חלק א – מדרש אספה

ח

דבר אחר המתים על [דבר קרח] המתים השרופין והבלועין ואלו שנגפו מתחת האלקים לכך נאמר מלבד המתים על דבר קרח:

ויבאו בני ישראל כל העדה מדבר צין בחדש הראשון וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם זהו שאמר [הכתוב] עת לחשות ועת לדבר המדבר הזה קופץ משנים בניסן בשנה השנית ליציאת מצרים לאחד בניסן בשנת הארבעים שלמעלה מן הענין הזה כתוב פרשת פרה אדומה שנשרפה בשני בחדש ובאחד הוקם המשכן והענין הזה באחד בניסן בשנת הארבעים בו (כל) ובכל התורה לא נכתבה אלא אותן שנים הראשונות וזו השנה האחרונה ולמה נכתב מיתת מרים סמוך לפרה שכשם שהפרה מטהרת את הטמא כך גמילות חסדים מזכה את הבריות ולכך נכתב וכל אשר יגע בו הטמא יטמא והנפש הנוגעת תטמא עד הערב:

דבר אחר ויבאו בני ישראל כל העדה זה הוא שהוא אומר ואת בניהם הקים תחתם לכך נאמר כל העדה שנגזר גזירה ליוצאי מצרים שיכלו מבן עשרים שנה ואילו מתו כולהו בבת אחת ונכנסו מיד לארץ היו נכנסין בזוים לא זקנים ולא גבורי כח אלא הגדולים שבהם [היו] בני תשע עשרה שנה גבה מהם לארבעים שנה יום לשנה יום לשנה והיו אלו מתים ואלו עומדין תחתיהן והגדולים שבהם היו בני ששים שנה כך עשה להם שיכנסו בהדר עדה שלימה מתו שרי אלפים יוצאי מצרים הראשונים ועמדו תחתיהם בני בניהם ויבואו בני ישראל כל העדה:

דבר אחר ויבאו בני ישראל כל העדה זו היא שהוא אומר כי מפני הרעה נאסף הצדיק שלא תאמר אין מרגישין הרעה אחר מיתת הצדיקים אלא הרשעים אלא הצדיקים מרגישין את מיתת הצדיקים שלא נגזרה גזרה על משה ואהרן אלא אחר מיתת מרים לכך נאמר ותמת שם מרים ותקבר שם והרגישו אחריה:

דבר אחר ותמת שם מרים ותקבר שם להודיע שהמקום דן גילין וחבורת חבורות וכן הוא אומר וימת יוסף וכל אחיו הרי לעצמן וכל הדור ההוא לעצמן ואלו שלשה הצדיקים לא מתו ואף כן הוא המדה נגזרה גזירה על כל הדור אם יראה איש באנשים האלה ומתו כל הדור בגזירה אחת לעצמן ואלו שלשה הצדיקים לא מתו עמהן באותה המיתה למה שהוא אומר אל תאסוף עם חטאים נפשי משכלה כל אותו הדור יצאה הגזירה כל שלשתן דין בפני עצמן ותמת שם מרים ותקבר:

דבר אחר ותמת שם מרים זו מתה בלבד מכל הנשים שיצאו ממצרים שלא מתה אשה במדבר שנאמר כל העם היוצא ממצרים הזכרים כל אנשי המלחמה מתו לא הנקבות וזו למה מתה מפני הבאר שנתנה בשבילה שלא היה א... אפשר לה שתהא קיימת והבאר שנתנה בזכותה מסתלקת:

דבר אחר מפני שהיא שווה למשה ואהרן בגדולה ששלשתן היו פרנסים טובים לישראל שאינו בדין שישתלקו ומרים קיימת לכך קדמה תחלה ומתה:

דבר אחר ותמת שם מרים ותקבר שם זו נקברה במקום שמתה אבל משה רבינו לא נקבר במקום שמת מת בארץ בני ראובן ונקבר בארץ בני גד וזו במקום המיתה היתה נקברת שנאמר ותמת שם מרים ותקבר שם:

דבר אחר בחדש הראשון זה הוא שהוא אומר לכל זמן ועת לכל חפץ בחדש שקירבו המקום לגדולה שבניסן דבר עם משה בסנה ובאותו החדש יצאת עליהן הגזירה וישב העם בקדש ואין שליווה שאין אחריה פורענות כיון שראו עצמן בשלוחה ועשו בחדש בפעם הראשונה תשע עשרה שנה במדבר שבשנה השניה נגזרה עליהן הגזרה ועשו שלושים ושמונה שנה במדבר וחציים בקדש ותשבו בקדש ימים רבים כימים אשר ישבתם שם שהיתה חביבה עליהן הגזירה שנאמר כה עשו אבתיכם בשלחי אותם מקדש ברנע נטלו משם והלכו כל המדבר ומתו כל הדור ובאו בסוף ארבעים שנה לקדש והיו שמחים לישבת קדש כאדם שישרה באכסניה יפה ויפנה מתוכה ויחזור אחר זמן לתוכה ויהי שמח לה כך חזרו ישבו בקדש פעם שניה ונתקררה רוחם סמוכה (ליושב) [ליושב] ומיני בשמים והמתים כלו כיון שראו עצמן בנחת חסרו את הצדקת הזו לכך נאמר וישבו בקדש ותמת שם מרים:

ולא היה מים לעדה זו היא שהוא אומר טוב שם משמן טוב וגו' כשנולדה לא ידע בה בריה וכשמתה היא מפרסמת לכל משל למה הדבר דומה לבן מלכים שטרדו אביו באכסניה אצל בעל בית אחד והיה משלח לבעל הבית דורן ומאכל ומשתה שאין סוף היה בעל הבית אומר בשבילי הוא מכבדני שאני שכנו שאני מתירא ממנו לא עשה אלא משך בנו מאצלו מנע כל אותן המתנות התחיל מת ברעב ידע שבשביל הבן היה משלח כך היו ישראל אומרים בזכותנו המתנות האלו עמנו כיון שמתה מרים ונסתלקה הבאר ידעו שבזכותה היה עמהן ולא היה מים לעדה:

ויקהילו על משה ועל אהרן כיון שמתה ונסתלקה הבאר נסתכלו ואמרו הרי אנו רואין שלש מתנות אלו בשביל שלשתן עכשיו משה ואהרן נפטרין ועוד ענני הכבוד והמן מסתלקין ואנו מתים כיון שכן הוי עד שאנו בראשונה נעמוד עליה ויקהילו על משה ועל אהרן:

וירב העם עם משה קלקלו אלו מדת הדין כשיהא אדם כועס על שנים יהא נותן פניו בקטן ואלו ויקהילו על משה ועל אהרן ונתנו עיניהם בגדול וירב העם עם משה:

ועוד שוב שהיה אהרן חביב עליהם שהיה מהלך עמהם ביישרות שנאמר בשלום ובמישור הלך אתי:

ירב העם עם משה זה הוא שהוא אומר שפתי כסיל יבואו בריב פיו למהלומות יקרא על הדור הזה נאמר שהיו באין

בתי מדרשות חלק ב – מדרש אשת חיל

ח

אשת חיל מי ימצא וגו' (משלי לא י) זו אשתנו של נח שלא שמה בתובה:

בטח בה לב בעלה זו שרה שנאמר (בראשית יב טו) ויהללו אותה אל פרעה:

גמלתהו טוב ולא רע זו רבקה שעל ידה באו הברכות ליעקב דבר אחר זו צפורה ולמה נקרא שמה צפורה מלמד שצפתה וראתה והולידה שני בנים למשה גרשם ואליעזר אליעזר מלמד שעזרו הקדוש ברוך הוא מפרעה עד שדבק בצפורה וגרשם מלמד שגרשה אותו צפורה ממצרים דרשה צמר ופשתים זו לאה:

היתה כאניות סוחר זו רחל ולמה רחל והרי לא ילדה אלא שנים ולא ילדה ששה בנים אלא אמרה רחל יוסף יי לי בן אחר וניתן לה שנאמר (תהילים קמה יט) רצון יראיו יעשה:

ותקם בעוד לילה זו בתיה בת פרעה:

זממה שדה ותקחהו זו יוכבד בת לוי שנולדה בין החומות והן חומות ארץ מצרים וחומות ארץ כנען:

חגרה בעז מתניה אל תיקרי בעוז אלא בעז זו מרים ולמה נסמכה מרים לאמה יוכבד מלמד [שכשם] שיוכבד הצילה שני בניה כן צפורה עם שני בניה כך מרים עם השבטים והרימה אותם למעלה:

דבר אחר חגרה בעז מה העז יש לו כח לקפץ בהרים וגבעות כך מרים נתנבאה בארץ מצרים ובמדבר:

טעמה כי טוב סחרה זו חנה ומה סחרה של חנה זה שמואל כי מיי שאלתיו (שמואל א א כ):

דבר אחר כי טוב סחרה זו תמר:

ידיה שלחה בכישור זו יעל אשת חבר שנאמר (שופטים ה כו) ידה ליתד תשלחנה אמרו חכמים בתיה שלחה אמתה ויעל שלחה ידה אל היתד אם תאמר שהתיבה טפילה ליתד שומע אני אלו לא היתה התיבה לא עמד היתד:

כפה פרשה לעני זו אשה אלמנה הצרפית שכלכלה את אליהו שנאמר (מלכים א יז ט) הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך:

וידיה שלחה לאביון זו השונמית שנאמר (מלכים ב ד י) נעשה נא עלית קיר קטנה ונשים לו שם מטה ושלחן וכסא ומנורה:

לא תירא לביתה משלג זו רחב שהטמינה פנחס וכלב אמרה להם תנו לי אות אמת ונתנו לה שנאמר (יהושע ב יח) הנה אנחנו באים בארץ את תקות חוט השני הזה תקשרי בחלון וזכתה עד שיצא ממנה נביאים וכהנים והם ירמיה ואלקנה ושריה וברוך בן נריה וחנמאל ויש אומרים אף עזרא ויחזקאל וחולדה הנביאה:

מרבדים עשתה לה זו הצללפונית אמו של שמשון שהיתה טווה ומוכרת בשוק ומגדלת את בנה ולא עוד אלא היתה יושבת ודורשת עד שהצלילה התורה:

נודע בשערים בעלה זו מיכל בת שאול:

סדין עשתה זו אמו של שמשון שהיה נזיר עולם:

עוז והדר לבושה זו אלישבע שראתה ארבע שמחות באותו היום אישה כהן גדול אחי בעלה מלך ונביא שני בניה משוחים לכהונה אחיה נשיא:

פיה פתחה בחכמה זו שרח בת אשר שלא טעמה טעם מיתה:

צופיה הליכות ביתה זו אשת עובדיהו שהטמין מאה נביאים בשתי מערות חמשים חמשים איש במערה (מלכים א יח יג) והוא כמו חצר המשכן שהיה חמשים אמה:

קמו בניה ויאשרוה זו השונמית שנאמר (מלכים ב ד טז) כעת חיה את חובקת בן:

רבות בנות עשו חיל זו רות המואביה:

שקר החן זו ושת:

דבר אחר זה נח שנאמר (בראשית ו ח) ונח מצא חן בעיני יי והבל היופי זה יפיו של אדם הראשון:

תנו לה מפרי ידיה זו אסתר ללמד שנסמכה לה וישבה בבית הבסמים ששה חדשים

בתי מדרשות חלק ב – מדרש בין מים למים

ח

פעם אחת שלח ר' יוסי לודאה לר' אלעאי אמר לו כל הגוים נתן להם הקדוש ברוך הוא שרים ממונים עליהם והם שבעים שרים הסובבים כסא כבודו ישראל באי זה מקום נתנם שלח לו ויתן אותם אלהים ברקיע השמים והוא שלח לו בתוך המים בתוך דברי תורה שנמשלה כמים שנאמר (ישעי' נה א) הוי כל צמא לכו למים ולכך כשהם עוסקים בתורה אין כל אומה ולשון שולטת בהם ולא עין הרע כדגים הללו שהם בתוך המים תוך ממש שאין שום מצודה נכנסת שם ואפילו יצר הרע שהוא המצודה מקטרג שם התורה שומרת את האדם שלא ילכד במצודתו ויהי מבדיל בין מים למים בין הקדוש ברוך הוא שהוא באר מים חיים ובין עבודה זרה שהיא בורות נשברים אשר לא יכילו המים והם מים סרוחים מכונסים ועל זה ישראל עומדים להבדיל בין מים למים

בתי מדרשות חלק ב – מדרש ברכת כהנים

ח

יברכך יי (במדבר ו כד) בברכה האמורה בתורה ברוך תהיה מכל העמים (דברים ז יד) ברוך פרי בטןך (שם כח ד) ברוך אתה בבואיך וברוך אתה בצאתך (שם ו) ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה (שם ג) הרי הן מבורכין מנין אף שמורין אמר וישמרך:

רבי יצחק אומר אם מבורכין הן שמורין הן ומה תלמוד לומר וישמרך אלא וישמרך מיצר רע שלא יוציאך מן העולם וכן הוא אומר (משלי ג כו) כי יי יהיה בכסלך ושמר רגלך מלכד:

דבר אחר וישמרך מן המזיקים המקיפין אותך שנאמר (תהלים צא ז) יפל מצדך אלף הרי הן מבורכין ושמורים ומנין אף שכונה תהא ביניהן תלמוד לומר יאר יי פניו אליך אף שכונה תהא ביניהן:

דבר אחר יברכך בנכסים וישמרך בנכסים ור' נתן אומר יברכך בנכסים וישמרך בגוף:

דבר אחר וישמרך שלא ישלוט עליך אחרים וכן הוא אומר (שם קכא ו) יומם השמש לא יככה וירח בלילה יי ישמרך מכל רע דבר אחר וישמרך ישמר לך את ברית אבתיך שנאמר (דברים ז יב) ושמר יי אלקיך לך את הברית ואת החסד:

דבר אחר וישמרך ישמור את נפשך בשעת המיתה שנאמר (שמואל א כה כט) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים שומע אני בין צדיקים בין רשעים תלמוד לומר (שם) ואת נפש איביך יקלענה בתוך כף הקלע דבר אחר וישמרך בשמך בעולם הזה וכן הוא אומר (שם ב ט) רגלי חסידיו ישמור:

דבר אחר וישמרך ישמרך לעתיד לבא שנאמר (ישעיה מ לא) וקוי יי יחליפו כח:

יאר יי פניו אליך יתן לך מאור פנים ור' טרפון אומר זה מאור השכינה שנאמר (שם ס א) קומי אורי כי בא אורך ואומר (שם ב) כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח יי ואומר (תהלים סז ב) אלקים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה:

דבר אחר זה מאור התורה וכן הוא אומר (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אור דבר אחר ויחונך אף חנוניך בדעת ובינה דבר אחר ויחונך יחנך במשאלת לביך וכן הוא אומר (שמות לג יט) וחנותי את אשר אחון דבר אחר ויחונך יתן לך חן בעיני בריותיו וכן הוא אומר (בראשית לט כא) ויהי יי את יוסף ויט אליו חסד ויתן חנו בעיני שר בית הסהר ואומר (אסתר ב טו) ותהי אסתר נשאת חן בעיני כל ראייה ואומר (דניאל א ט) ויתן האלקים את דניאל לחסד ואומר (משלי ג ד) ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם דבר אחר יחנך בדעת ובחכמה ומוסר ובינה והשכל דבר אחר ויחונך בתלמוד תורה שנאמר (שם ד ט) תתן לראשך לויית חן ואומר (שם א ט) כי לויית חן הם לראשך דבר אחר ויחונך יחנך במתנות שנאמר (תהלים קכג ב) הנה כעני עבדים אל יד אדוניהם וגו' עד שיחננו ואומר (ישעיה לג ב) יי חננו לך קוינו דבר אחר ויחונך אם יש לך יתן לך ואם אין לך ילוה לך:

ישא יי פניו אליך בשעה שאתה עומד ומתפלל וכן הוא אומר (בראשית יט כא) ויאמר אליו הנה נשאתי פניך והלא הדברים קל וחומר אם ללוט נשאתי פנים מפני אברהם אהבי לך לא אשא פנים מפניך ומפני אבותיך:

וישם לך שלום לא חתם אלא בשלום שהוא שקול כנגד הכל זוהי ברכת כהנים והיא שלש ברכות ברכה ראשונה שלש תיבות כנגד שלשה אבות אברהם יצחק ויעקב שהכהנים מברכים את ישראל ואומרים הקדוש ברוך הוא יזכר לכם ברית שלשה אבות:

ברכה שניה חמש תיבות כנגד חמשה חומשי תורה שבזכותן ניתנה התורה לישראל שנאמר (במדבר כא יח) באר חפרוה שרים שהן אומרים להם עשו מה שכתוב בתורה שניתנה בזכות אבות:

ברכה שלישית שבע תיבות כנגד שבעה רקיעים שהן אומרים להם שוכן שבעה רקיעים יברכך אתכם:

וכשאתה מונה אותיותיה של ברכת כהנים אתה מוצא ששים אותיות וכן הוא אומר (שיר השירים ג ז) הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל וכי שלמה היה צריך שמירה אלא זו ברכת כהנים שהיא ששים אות:

ברכה ראשונה חמש עשרה אותיות כנגד חמשה עשר צדיקים שהן מכפרין על ישראל שנאמר

בתי מדרשות חלק ב – מדרש האותיות

א

מפני מה ידו של אל"ף זקוף ועומד ויש לו שני רגלים כבני אדם מפני [שהוא] אות אמת ואמת יש לו רגלים וידו זקוף שהוא מעיד להקדוש ברוך הוא שהוא אמת שנאמר (ירמיה י') ויי אלקים אמת:

ב

מה בית סתום מכל צדדיו ופתוח מצד אחד כך אין רשות לומר מה למעלן מה למטן מה לפניו מה לאחור ויש לו נקודה מלמעלה ויש לו נקודה למטה מאחוריו ואומרים לבי"ת מי בראך והוא מראה להן בנקודה שלמעלן ואומרים לו ומה שמו והוא מראה להן בנקודה שלאחוריו אחד שמו ומפני מה פניו כלפי גימ"ל וגימ"ל כלפי ד"ל מפני שבית דומה לבית שדלתותיו פתוחות לכל צד וגימ"ל דומה לגבור שהוא רואה את העני ונכנס לבית ומוציא ומפרנס לדל:

ג

ד ויריכו של גימ"ל סמוך לדל"ת מפני שגמילות חסדים אינו אלא לדל ודל דומה למקל ופניו כלפי ה"י לפי שהדל אינו מסתכל אלא לטובתו של עולם הזה שנברא בה"י שנאמר (בראשית ב ד) בהבראם ה"י זעירא בה"י בראם:

ה

יש לו שני פתחים דומה לאכסדרה:

ו

דומה למקל שעתיד להכות בו הרשעים בגיהנם לפי שטבעו בהבלי העולם:

ז

יש לו שני תגין אחד כלפי ואו ואחד כלפי חית שכך דרכו של זונה עינו אחת כלפי בני אדם הדומים לעץ ועינו אחת לחטוא:

ח

אין קשור עליו תג אלא כפוי למטה שאין לבעלי חטא תג אלא בושה וכלימה:

ט

ידו טמון וראשו זקוף שכל מעשה טוב ראוי להיות בסתר שהוא מכפה אף שנאמר (משלי כא יד) מתן בסתר יכפה אף:

י

קטן שכל המקטין עצמו בעולם הזה זוכה לעולם הבא שנברא ביוד שנאמר (ישעיה כו ד) כי ביה ה' צור עולמים שני עולמים כאן העולם הזה בה"י והעולם הבא ביו"ד:

ומפני מה תגו של יו"ד כנגד פניו שכל צדיק אין לו אלא שכר מעשיו שהקדים לפניו שנאמר (שם נח ח) והלך לפניך צדקך ואומר (שם מ י סב יא) הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו למי שפעולתו לפניו:

כ

דומה לכסא ופניו כלפי למ"ד שאין הכסא אלא למלך והוא כתר תורה שלמעלה מן הכל הוא:

ל

גבוה מכל האותיות שהוא דומה למלך באמצע ודומה לכרוז לפיכך האזהרות אינן אלא בו לא תרצח לא תנאף ודומיהם:

מ

ראשו נמוך כלפי קרקע וידו זקוף למעלה שהוא מודה כלפי מעלה שהמלכות הוא של הקדוש ברוך הוא שנאמר (תהלים כב כט) כי לה' המלוכה:

נ

מפני מה יריכו לאחוריו ופניו כלפי מ"ם שהוא נראה כנופל ומתחנן כלפי המלך להקימו שנאמר (עמוס ה ב) נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל לא תוסיף מעצמה אבל הקדוש ברוך הוא יקום אותה שנאמר (שם ט יא) אקים את סוכת דוד הנופלת:

ס

שהוא [ית'] סומך את הנופלים שהרי נו"ן לפניו שנ' (תהלים קמה יד) סומך יי לכל הנופלים והוא סתום שהוא מגין כחומה על הצדיקים שנאמר (זכריה ב ט) ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב:

ע

שתי ידיו פרושות כלפי מעלה ורגליו מוטות שהוא דומה לאסיר שעניו כלפי מעלה שהוא קורא להם פקח קוח:

פ

סמוך לעי"ן ועי"ן סמוך לסמ"ך ללמד שהוא מתיר אסורים המיחלים לו ופותח להם שערים:

צ

כפוף שכל צדיק כפוף [הוא] לפני יוצרו וכופה את יצרו:

ק

שהוא מרים קרן לצדיקים ומגדע קרן הרשעים שנאמר (תהלים עה יא) וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק:

ר

פתוח ואין לו תג ולאחוריו קוף שאי אפשר להקדוש ברוך הוא להסתכל ברשעים שהן רשים מן התורה ומן המצות:

ש

יש לו שלשה ענפים למעלה ואין לו שורש מלמטה [מפני] שהוא אות שקר ושקר אין לו רגלים ואם עמד לפי שעה תבא השעה ויעקר:

ת

רגלו שבור שכל הלומד תורה צריך לכפוף את רגלו עליה שנאמר (דברים לג ג) והם תכו לרגליך אלו תלמידי חכמים שמכתתין את הרגלין מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה ולעסוק במצות ובגמילות חסדים

בתי מדרשות חלק ב – מדרש ואגדה לפרשת האזינו

א

הצור תמים פעלו וגו' אתיוהו לרבי חנינא בן תרדיון אמרו ליה אמאי קא עסקת באורייתא אמר להו כאשר צוני יי אלקי מיד גזרו עליו להריגה ועל בתו לישב בקובה:

הוא נענש על שהיה הוגה השם באותותיו והיכי עביד הכי להתלמד שני שאני ואשתו לא מיחת בידו ובתו שדקדקה בפסיעותיה בשעת הוצאת שלשתן צדקו עליהם את הדין הוא אמר הצור תמים פעלו כולו בלפני אידיהן:

ב

אמאי מתפשי צדיקי בעון הדור דכתיב שחת לו וגו' בניו מומם אף על פי כן קרואים בנים וכן הוא אומר (דברים לב כ) בנים לא אמון במ אף על פי שאין בהם אמונה קרואים בנים בנים משחיתים (ישעיה א ד) אף על פי משחיתים קרואים בנים הוא בן לא חכם (הושע יג יג) אף על פי שאינו חכם קרוי בן:

ג

ויאמר אסתירה פני מהם מנין שהיו ישראל כמנודין שלשים ושמנה שנה במדבר ולא היה דבור בא אליהם שנאמר ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות וגו' וידבר יי (דברים ב טז ז):

תניא מנודה לרב מנודה לתלמיד דכתיב ומשה יקח את האהל (שמות לג ז) ומנין שהיו כמנודין דכתיב ועתה הורד עדיך (שמות שם ה):

ענין לרב לחכם נשיא לעירו כול' תנו רבנן אין נדוי פחות משלשים יום כול' עד כך יוצא מרמ"ח אברים כול':

ד

אמר רב פפא אין הקדוש ברוך הוא נפרע מהאדם עד שתמלא סאתו שנאמר במלאת ספקו כול' (איוב כ כב):

דרש רב פפא מאי דכתיב רננו צדיקים ביי וגו' (תהלים לג א) זה משה ודוד שלא שלט אויב במעשה ידיהם דכיון שנבנה בית המקדש נגזז אהל מועד קרשיו קרסיו בריחיו עמודיו ואדניו וארון יאשיהו גנזו דוד דכתיב טבעו בארץ שעריה (איכה ב ט):

ה

ואמר אי אלקימו זה טיטוס הרשע כול' [צור חסיו בו זה משיחו תניא כי מי בז ליום קטנות (זכריה ד י) זה משיח בן יוסף דכתיב אם לוא יסחבום צעירי הצאן (ירמיה מט כ) ומשיח בן דוד דכתיב ודוד הוא הקטן (שמואל א יז יד):

דבר אחר אלו קטני אמנה דתניא רבי אליעזר הגדול אומר כל מי שיש לו פת בסלו והוא אומר מה אוכל למחר הרי זה מקטני אמנה דאמר ר' אלעזר כי מי בז ליום קטנות (זכריה ד י) מי גרם לצדיקים שיתבזבז שלחנם כול':

אמר ר' חייא בר יוסף עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת שנאמר יהי פסת בר (תהלים עב יו) ועתידה חטה כול':

ו

וירא יי וינאץ מכעס בניו ובנתיו זה ירבעם ואחאב ומנשה שנאמר ויכעיסוהו בבמותם (תהלים עח נח) וכתיב האותי הם מכעיסים (ירמיה ז יט) צריך אדם לאלופי נפשיה נחותא כל אדם שכועס אם חכם חכמתו מסתלקת ממנו שנאמר (במדבר לא יד) ויקצף משה כול' כל הכועס מביא עליו רעה שנאמר (קהלת יא י) והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך:

ז

ראו עתה וגו' תני רבנן אני אמית ואחיה יכול מיתה באחד וחיים לאחד כול':

אגדה האזינו השמים:

ה

כל ספק נפשות דוחה את השבת וזו מכת האזן ואם היתה סכנת נפשות מיתה מרפאין אותה בשבת אם אתה מבקש שלא תחוש באזניך או מאברייך תטה אזנך לתורה ואתה נוחל חיים דכתיב (ישעיה נה ג) הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם:

אמר ר' חננא בר פפא כל המסיר אזנו משמוע תורה אין תפלתו נשמעת שנאמר מסיר אזנו משמוע תורה וגו' (משלי כח ט):

ר' לוי אומר האזן לגוף כקנקן לכלים כשם שהקנקן המלא מן הכלים אתה נותן מוגמר תחתיו וכולם מתעשנין כך רמ"ח אברים שבאדם על ידי האזן הם חיים דכתיב שמעו ותחי נפשכם (ישעיה נה ג) אמר הק' הקדוש ברוך הוא אם הטייתה אזנך לתורה יהיו הכל מ שתתקים לפניך ושומעים דבריך כשם שהטיית אזנך לשמוע דברי תורה ומהיכן את למד ממשה רבנו שעל ידי שהטה אזנו לתורה בשעה שבא לפתוח בדברי תורה נשתתקו העליונים והתחתונים והאזינו דבריו מנין ממה שקרינו בענין האזינו השמים ואדברה:

ט

ואת שאינו מדבר מדבר זו אתונו של בלעם וכן הפרות וישרנה הפרות בדרך (שמואל א ו יב) ר' מאיר אומר שירת הים אמרו שירו ליי כי גאה גאה כול' וכן הוא אומר ידעתי כי כל תוכל וגו' (איוב מב ב) שמשעה שברא הקדוש ברוך הוא את עולמו התנה על בריותיו שיהיו הולכים על סדרי בראשית ולא ישתנו עד שירצה לשנותם בעת שידע מקדם השמים והארץ חמה ולבנה וכוכבים מים ואש ורוח חיה ובהמה ועופות ודגים ואשר צום בצויים הם עומדים ולא ישנו תפקידם דכתיב האותיות שאלוני וגו' (ישעי' מה יא) למה כל כך והאלקים עשה שיראו מלפניו (קהלת ג יד) וכולם משנים סדר הליכתם וסדרם למה שגזר הקדוש ברוך הוא עליהם שבעת שיצום יעשו דברו דכתיב גברי כח עושי דברו (תהלים קג כ

בתי מדרשות חלק א – מדרש ואלה תולדת אהרן ומשה

ט

שנו רבותינו האחין השותפין שהשביחו הנכסים אפילו לא הניח להם אביהם אלא מטה או קרדום חולקין בשווה למה ששניהם אחים ואת מוצא שותפין של אחין שהיתה חביבה לפני הקדוש ברוך הוא במשה ואהרן ועליהם אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא מי יתנך כאח לי וגו' לפי שהקדוש ברוך הוא קורא את ישראל אחין שנאמר למען אחי ורעי וגו' אמרה לפני מי יתנך כאח לי לא ככל האחים שהיו שונאין זה לזה אלא כמשה ואהרן שהיו מחבבין זה לזה ומגדלים זה לזה ושמחים זה לגדולת זה תדע לך שהוא כן ממה שקרינו בענין ואלה תולדת אהרן ומשה וגו':

כל הפרשה הזו אהרן היה מתנבא להם במצרים ומנין שאהרן מתנבא להם במצרים שנאמר ויבא איש אלקים אל אלי וגו' וכתוב ובחור אותו וגו' לכך אמר משה אהרן אחי היה מתנבא להן כל השנים הללו עכשיו אלך אני אליו אמר לו הקדוש ברוך הוא משה שמח הוא לגדולתך אימתי כשהיה משיח לאהרן בשמן המשחה היה השמן מפעפע ויורד על זקנו של אהרן והיה משה סבור שעל זקנו הוא היה שכן הוא אומר כשמן הטוב על הראש וגו' מהו על הזקן זקן אחר וכי שני זקנים היה לו לאהרן אלא שהיה יורד על זקן אהרן כאילו היה על זקנו של משה אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה חייך כל גדולה שאני מגדיל לאהרן על ידך אני מגדילו שנאמר ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך וזה הדבר אשר תעשה להם לכך נאמר ואלה תולדת אהרן ומשה:

[זהו שאמר הכתוב] עטרת זקנים בני בנים אימתי הזקנים משתבחים בשעה שבניהם עושים כמעשיהם מה טעם תחת אבתך יהיו בניך וגו' לכך נאמר ואלה שמות בני אהרן הבכור נדב וגו':

דבר אחר ואלה תולדת אהרן ומשה בכל מקום הוא מקדים משה לאהרן שנאמר ומשה ואהרן עשו את כל המופתים האלה ובמקום אחר אהרן מקדים למשה שנאמר הוא אהרן ומשה אשר אמר יי וגו' ובמקום [אחר] הוא אומר הוא משה ואהרן וכן הוא אומר ואלה תולדת אהרן ומשה וגו' מלמד ששניהם שקולים זה כזה וכל מקום הוא מקדים יהושע לכלב שנאמר ויהושע בן נון וכלב בן יפונה וגו' ובמקום אחר הוא מקדים כלב ליהושע שנאמר זולתי כלב בן יפונה וגו' מלמד ששניהם שקולים זה כזה בכל מקום הוא מקדים אב לאם שנאמר כבוד את אביך וגו' ובמקום אחר אומר איש אמו ואביו תראו מלמד ששניהם שקולים זה כזה אבל אמרו חכמים האב קודם לאם בכל מקום מפני שהוא ואמו חייבים בכבוד אביו כתוב אחד אומר הוא משה ואהרן וכתוב אחר אומר ומשה איש האלקים בניו יקראו על שבט הלוי ר' ברכיה ור' יהודה בן קרחא כל אותם ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא נמנע משה מלשמש בכהונה גדולה הדא הוא דכתיב משה ואהרן בכהניו וגו' ר' ברכיה בשם ר' שמעון שמע לה מן הדא ובני עמרם אהרן ומשה ומרים וגו' ומשה איש האלקים בניו יקראו וגו' למה נמנה משה עם הכהנים ואלה תולדת אהרן ומשה:

עד שלא עמד אהל מועד דבר אליו בסנה שנאמר ויקרא אליו אלקים מתוך הסנה ודבר עמו במדין שנאמר ויאמר יי אל משה במדין ודבר עמו במצרים שנאמר ויהי ביום דבר יי אל משה בארץ מצרים ודבר עמו בסניי שנאמר ואלה תולדת אהרן ומשה ביום דבר יי את משה בהר סיני ואחר כך דבר עמו מאהל מועד א' יפה הצניעות והצנע לכת וגו' [חזר ודבר] מאהל מועד וידבר יי אל משה במדבר סיני וגו' אמר הקדוש ברוך הוא כבודי שאהא מדבר מלפנים שנאמר ובבוא משה וגו':

שלשה פרנסים העמיד הקדוש ברוך הוא לישראל ואלו הן משה אהרן ומרים שנאמר ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים ובזכותן היו ישראל מתפרנסים במדבר המן בזכות משה [שנאמר] ויאכילך את המן תדע לך שבזכות משה היה יורד שכיון שנאסף משה מה כתיב וישבות המן וגו' בזכות אהרן ענני הכבוד ותדע לך שכיון שנאסף אהרן ותקצר נפש העם בדרך שהיתה השמש שזפת עליהם בזכות מרים היה הבאר שכיון שנאספה מרים מה כתיב ולא היה מים לעדה וגו' הא למדת [שבזכות] שלשתן היו [ישראל] מתפרנסים אשריהם:

משה ואהרן היו שרונים מן המזרח [שנאמר] והחונים לפני המשכן וגו' [וסמוכין] [וסמוכין] להם שלשה שבטים הללו יהודה יששכר וזבולון [ועל ידי] שהיו סמוכין למשה ולאהרן [זכו] להיות גדולים בתורה שנאמר לא יסור שבט מיהודה ומבני יששכר יודעי בינה לעתים וגו' וכן אומר ומזבולון מושכים בשבט סופר על ידי שהיו שכיני תורה שאין לך מדה גדולה מן התורה שנאמר כה אמר יי אם לא בריתי יומם ולילה וגו' ונתנה לישראל על ידי משה שנאמר תורה צוה לנו משה וגו' לכך נאמר ואלה תולדת אהרן ומשה:

דבר אחר זה הוא שאמר הכתוב הנה מה טוב וגו' וכן את מוצא שלא היו מעולם אחים מחבבין זה לזה כמשה ואהרן שנאמר אלה תולדת אהרן ומשה וגו' [הרי זה] מלמד שרובן של אחים שונאים זה את זה קין שונא את הבל שנאמר ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו וישמעאל שונא ליצחק ותרא שרה את בן הגר המצרית מצחק ועשו ליעקב ויאמר עשו בלבו יקרבו וגו' וכן שבטים כולם היו שונאים את יוסף שנאמר וישנאו אותו וגו' וכן אבימלך הרג אחיו שנאמר ויבא (אבימלך) בית אביו אפרתה ויהרג את אחיו וגו' וכן יהורם הרג אחיו שנאמר ויקם יהורם על ממלכת אביו ויתחזק ויהרג את כל אחיו בחרב מלמד שאחים שונאים זה לזה אבל משה ואהרן מחבבין זה לזה ואוהבין זה לזה ושניהם גדולים ושניהם שוים ממה שקרינו בענין ואלה תולדת אהרן ומשה:

שני שדיך כשני עפרים וגו' זה משה ואהרן מה שדים הללו הודה של אשה כך היו משה ואהרן הודן של ישראל לכך נאמר ואלה תולדת אהרן ומשה מה השדיים הללו הדרה של אשה כך משה ואהרן הדרן של ישראל דבר אחר שני שדיך מה השדיים הללו נאיה של אשה כך משה ואהרן נאיין של ישראל לכך נאמר ואלה תולדת אהרן ומשה

בתי מדרשות חלק ב – מדרש וזאת הברכה

ט

וזאת הברכה הרי זו ברכה מוספת על הברכה שבירכן יעקב אביהן דכתיב (בראשית מט כח) וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם נמצינו למידים שממקום שסיים יעקב אבינו לברך את בניו התחיל משה מברך וזאת הברכה:

וזאת הברכה אל תקרא הברכה אלא הברכה מה הברכה מטהרת טמאים כך משה מקרב רחוקים להלן בתיה וכאן יחי ראובן ואל ימות:

אשר ברך משה אלו אחרים ברכו את ישראל ראויים היו לכך על אחת כמה וכמה שבירכן משה נמצינו למידים שראוי היה משה לברך את ישראל וראויים היו ישראל להתברך מפי משה:

איש האלקים מלמד שהיה מברך והקדוש ברוך הוא מקיים וכן דוד אומר (שמואל ב כג ג) צדיק מושל יראת אלקים מצינו שהצדיקים מושלין במעשיו של הקדוש ברוך הוא שהרי הוא גזר גזירות בעולם ובאו צדיקים ובטלום משה עשה את היום לילה יהושע עשה את הלילה יום שמואל עשה את הקיץ חורף אליהו עשה את החורף קיץ משה עשה את הים יבשה אלישע עשה את הנחל גבים גבים הקדוש ברוך הוא מחיה מתים ואליהו ואלישע החיו המתים הקדוש ברוך הוא ממתיק מר ומברך את הממועט אף הם עשו כיוצא בו לכך נקראו הנביאים איש האלקים ומשה רבנו אב לנביאים והוא אחד מעשרה שנקראו איש האלקים:

משה נקרא איש האלקים שנאמר (תהלים צ א) תפלה למשה איש האלקים אלקנה נקרא איש האלקים שנאמר (שמואל א ב כז) ויבוא איש אלקים אל עלי זה אלקנה שמואל נקרא איש האלקים שנאמר (שם ט ו) הנה נא איש אלקים בעיר הזאת דוד נקרא איש האלקים שנאמר (דברי הימים ב ח יד) כי כן מצות דוד איש האלקים שמעיה נקרא איש האלקים שנאמר (מלכים א יב כב) ויהי דבר האלקים אל שמעיה איש האלקים ועדוא נקרא איש האלקים שנאמר (שם יג א) והנה איש אלקים בא מיהודה אליהו נקרא איש האלקים שנאמר (מלכים ב א יג) איש האלקים תיקר נא נפשי וגו' אלישע נקרא איש האלקים שנאמר (מלכים א כ כח) ויגש איש האלקים ויאמר אל מלך ישראל אמוץ נקרא איש האלקים שנאמר (דברי הימים ב כה ז) ואיש האלקים בא אליו:

אשר בירך משה איש האלקים למה היה משה דומה באותה שעה לפני מלאכי השרת אמר ר' שמעון בן חלפתא להדין נחשא דיקרייתנא די קומי דהבא נחש וקומי נחש דהב:

דבר אחר איש האלקים ר' תנחומא אומר אם איש למה אלקים ואם אלקים למה איש אלא כשהלך ליאור מצרים איש ובשעה שהפכו לדם אלקים:

דבר אחר איש האלקים איש בשעה שברח מפני פרעה אלקים בשעה ששקעו בים:

דבר אחר איש האלקים איש בשעה שעלה למעלן אלקים בשעה שירד למטן וייראו מגשת אליו (שמות לד ל):

דבר אחר איש האלקים איש כשהוא אוכל ושותה אלקים בשעה שעלה ולא היה אוכל ושותה ויהי שם עם יי ארבעים יום וארבעים לילה (שמות שם כח):

ר' אבון אמר מחציו ולמטה איש ומחציו ולמעלה אלקים:

את בני ישראל הכל בזכות יעקב אביהם שנאמר (בראשית מט ב) הקבצו ושמעו בני יעקב:

את בני ישראל אחד עשר שבטים בירך משה ולמה לא בירך משה לשבטו של שמעון שהיה בלבו עליו על אותו המעשה שעשה ומה הוא אותו המעשה שעשה הרי הוא אומר (במדבר כה א) וישב ישראל בשיטים וכתוב (שם כה יד) ושם איש ישראל המוכה אשר הוכה את המדינית זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני ואף על פי כן טיפלו ליהודה וזאת ליהודה ויאמר שמע יי קול יהודה (דברים לג ז) ואין שמע אלא שמעון היך דכתיב (בראשית כט לג) כי שמע יי כי שנואה אנכי

בתי מדרשות חלק ב – מדרש חמש עשרה נקודות שבמקרא

ט

עשר נקודות בתורה ארבע בנביאים ואחד בכתובים:

א

ישפוט יי ביני וביניך (בראשית טז ה) נקוד על יו"ד האחרון שהחזיר עליה הכתב את הדין מלמד שלא אמרה לו ישפוט יי ביני וביניך אלא [בשביל] שהיתה שרה אומרת לאברהם אבינו נחזיר הגר לשפחה ואברהם אבינו אמר לה אפשר מאחר שעשינו אותה גבירה אנו חוזרים ומשעבדים אותה חילול שמים יש בדבר ואני אומרת אין חילול שמים בדבר אלא המקום יכריע על דברי ועל דבריך והכריע המקום על דברי שרה שנאמר (שם כא יב) כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה מה השנייה על אדות הגר אף הראשונה על אדות הגר:

ב

ויאמרו אליו איה שרה אשתך (בראשית יח ט) נקוד על אליו למה שהיו מלאכי השרת יודעים היכן היתה שרה ולא היו צריכים לשאול:

דבר אחר ויאמרו אליו איה שרה אל"ף יו"ד וי"ו נקודים היו כמות ששאלו לאברהם כך שאלו לשרה וכל כך למה אלא להעלים לעיניהם שהם מלאכי השרת בשביל שלא יבטלו מן המצות:

ג

ולא ידע בשכבה ובקומה (שם יט לג) נקוד על ו"ו של בקומה של בכירה ולמה שבשכבה לא ידע אבל בקומה ידע:

ד

וירץ עשו לקראתו וישקהו (שם לג ד) נקוד על [וישקהו] ולמה נקוד עליו שלא היתה נשיקה של שלום אלא של ערמה:

ה

וילכו אחיו לרעות את צאן (שם לז יב) למה נקוד על את שלא הלכו לרעות את הצאן אלא לרעות את עצמן באכילה ובשתיה והלא דברים קל חומר ומה אם בשעה שהלכו לאכל ולשתות יצא מהם מחיה לעולם ואילו הלכו לדברי תורה על אחת כמה וכמה:

ו

או בדרך רחוקה (במדבר ט י) למה נקוד על ה' שלא היתה רחוקה אלא מאסקופת העזרה ולחוצן:

ז

כל פקודי הלויים אשר פקד משה ואהרן (שם ג לט) נקוד על ואהרן [שלא היה אהרן מן המנין]:

ח

ונשים עד נפח אשר [עד מידבא] (שם כא ל) רי"ש נקוד [שלא החריבו עיירות אלא מדינות]:

ט

ועשרון עשרון לכבש דחג (שם כט טו) וי"ו שני של ועשרון נקוד [שלא היה טעון שני עשרונות אלא עשרון אחד]:

י

לנו ולבנינו עד עולם (דברים כט כח) לנו ולבנינו ועי"ן שבעד נקוד [אמר להם עשיתם גלויים אף אני אודיע לכם את הנסתרות] ויש אומרים למה נקוד אלא כך אמר עזרא אם יבא אליהו ויאמר למה כתבת אותן אומר לו כבר נקדתי עליהן ואם יאמר לי יפה כתבת אמחוק נקודותיהם מעליהן]:

יא

יצא ויאמר אל המלך אל יחשב (שמואל ב יט כ):

יב

ההיכל מהארץ עד מעל (יחזקאל מא כ):

יג

מהקצעות בארבע מקצעות החצר (שם מו כב) יד המה יצרי פסל כלם (ישעיה מד ט):

טז

לולא האמנתי (תהלים כז יג) מלרע

בתי מדרשות חלק ב – מדרש חסד לאומים

טז

וחסד לאומים חטאת (משלי יד לד) חסד שעשה אברהם אבינו חטאת הוא לאומות העולם אמר הקדוש ברוך הוא לאומות העולם לא היה אחד מכם שבנה מזבח לשמי עד שבא אברהם ובנה מזבח לשמי שנאמר (בראשית יב ח) ויבן שם מזבח ליי ויקרא בשם יי:

דבר אחר וחסד לאומים חטאת חסד שעשה יצחק הוא עמד לבניו במדבר שנאמר (ירמיה לא א) כה אמר יי מצא חן במדבר דבר אחר חסד שעשה יעקב אבינו הוא עמד לבניו להתגבר בין האומות שיהיו אומות ומלכיות מביאין אותן בסוסים וברכב ובצבים ובפרדים ובכרכרות:

דבר אחר וחסד לאומים חטאת חסד שעשה יוסף הוא גרם לו ליטול מלכות במצרים שנאמר (בראשית לז ב) אלה תולדות יעקב יוסף וגו' והלא הוא משמש את יעקב אביו בבית המדרש אלא מלמד שאפילו בחיי אביו הוא היה מפרנס את אחיו:

דבר אחר וחסד לאומים חטאת חסד שעשה מרודך הוא היה כעס על חזקיהו שנאמר (ישעיה לט א) בעת ההיא שלח מראדך בלאדן וגו' ספרים ומנחה אל חזקיהו:

דבר אחר וחסד לאומים חטאת חסד שעשה בן הדד הוא היה כעס על אחזיהו שבן הדד כשחלה שלח מלאכים אל אלישע ואמר לו האחיה מחלי זה (מלכים ב ח ט) ואחזיהו נפל לתוך גזוזטרא שלו והלך לדרוש בבעל זבוב אלקי עקרון באותה שעה ניטלה מלכות משומרון וניתנה למצרים שנאמר (עמוס ג יב) כה אמר יי כאשר יציל הרועה מפי הארי שתי כרעים או בדל אזן כן ינצלו בני ישראל היושבים בשומרון בפאת מטה ובדמשק ערש:

דבר אחר וחסד לאומים חטאת חסד שעשו נינוה הוא היה כעס על אומות העולם אמר להן הקדוש ברוך הוא לאומות העולם מפני מה לא עשיתם תשובה לפני כדרך שעשו אנשי נינוה תשובה שלימה לפני:

דבר אחר וחסד לאומים חטאת חסד שאומות העולם עושין הוא היה חטאת להן ומה הוא חסד שהיו עושין בונין דומסיות ומרחצאות שירחצו בהן עניים ועשירים וכי מה בכך אלא בשעה שהן בונין אותן

אומרין הניחו מקום שנעבוד בו עבודה זרה הניחו מקום שבו נחביא את הזונות נמצאת זכותן היא חובתן והרי דברים קל וחומר ומה הדבר שהן סוברין שיזכו בו הן חייבים בו חטאיהם על אחת כמה וכמה:

דבר אחר וחסד לאומים חטאת חסד שעשה משה הוא גרם לשכינה לירד למצרים להציל את ישראל ממצרים:

דבר אחר וחסד לאומים חסד שעשו ישראל הוא גרם להם להדבק בשכינה שנאמר (דברים ד ד) ואתם הדבקים ביי אלקיכם חיים כולכם היום

בתי מדרשות חלק א – מדרש ירושלמי על מגלת אסתר פרשה ה

טו

ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות אמר ר' לוי לפי שניתאבל בחמשה איבולין לפיכך ניתעטף בחמשה עיטורים הדא הוא ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור ועטרת זהב גדולה גדולה ולא היתה פוחתת את ראשו של מרדכי אמר חייה בר יוסף דמיה היו כפולים ודכותה ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו (בראשית כד כב) אמר ר' יהושע בן לוי מרגליות אחת טובה היתה בה והיה משקלה בקע ודכותה ויקח (דויד) את עטרת מלכם מעל ראשו וג' (שמואל ב יב ל) לא היתה פוחתת ראשו של דויד ר' חונה בשם ר' יוסף אמר אבן יקרה היה בה והיתה יפה ככר זהב:

והעיר שושן צהלה ושמחה עיקר שמחה למי היית ליהודים הדא הוא ליהודים היתה אורה ושמחה וג' ודכותה אל תראי אדמה גילי ושמחי כי הגדיל יי לעשות וג' אל תראי וג' מדבר וג' ובני ציון גילו ושמחו ביי אלקיכם כי נתן לכם א' וג' ויורד לכם גשם יורה ומלקוש וג' (יואל ב כא) יורה במרחשון ומלקוש בניסן עיקר שמחה איכן היית בהר את הדברים האלה דבר יי אל כל קהלכם בהר וג' (דברים ה' יט) ודכותה מי זאת הנשקפה כמו שחר (שיר השירים ו י) דילמא ר' חייה רבה ור' שמעון בן חלפותא הוון מטיילין בהדה ביקעת ארבל בשחרא וראו אילת השחר שבקע אורה לעלות אמר ליה ר' חייה רבה לר' שמעון בן חלפותא בירבי כך הוא גאולתן של ישראל דכתיב כי אשב בחשך יי אור לי (מיכה ז ח) בתחלה היא באה קימאה ואחר כך היא מנצנצת ובאה ואחר כך היא פרה ורבה ואחר כך היא מרטבת והולכת כך בימים ההם ומרדכי יושב בשער המלך ואחר כך וישב מרדכי אל שער המלך ואחר כך מלפני המלך ואחר כך ליהודים היתה אורה ושמחה:

ובכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע נחמן בריה דר' שמואל בר נחמן בשם ר' שמואל בר נחמן שמחה וששון ליהודים מיכן שהיו אסורים במספד משתה מיכן שהיו אסורין בתענית יום טוב מיכן שהן אסורין בעשיית מלאכה אמר ליה ר' זעורה לרב חנניה כמה זמנין פשטת עם ר' שמואל בר נחמן אבוך ולא שמעת מיניה הדא מילתא אמר וכל מה דאבא הוה שמיע את שמיע מלתיה דר' פליגה רבי היה מפרסם את עצמו שני פעמים בשנה רוחץ בשבעה עשר בתמוז ונוטיע נטיעות בפורים:

ר' חנניה בשם רבנן דתמן בכל מקום שכתוב יום טוב אין כתיב קיבל ובכל מקום שכתוב קיבל אין כתוב יום טוב וכאן כתוב יום טוב וכתוב קיבל:

תנאי שמואל מפני מה מקדימין יום כניסה מפני שמספקין מזון לאחיהם שבכרכים ר' פליפא בר פרוטא בעא קומי ר' מנא ולית הדה אמרה שהוא אסור בעשיית מלאכה אמר ליה מן הדא לית שמע מיניה כלום והרי חולו של מועד אסור בעשיית מלאכה והן מספקין מהן לאחיהם שבכרכים לית לך אלא כהדה ורבי היה מפרסם את עצמו שני פעמים בשנה רוחץ בשבעה עשר בתמוז ונוטיע ונוטיע בפורים:

ליהודים היתה אורה זו תורה היך מה דאת אמר כי נר מצוה ותורה אור וג' (משלי ו כג) שמחה אלו ימים טובים ושבתות וששון זו מילה ויקר אלו הדיינין ר' שמואל בר נחמן רבי

בתי מדרשות חלק א – מדרש יתברך

טז

יתברך שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא חי וקיים לעלם ולעלמי עלמיא וכן הוא אומר ואולם חי אני ואומר וה' אלהים אמת רואה נולדות ויודע מה שעתידי להיות דכתיב מגיד מראשית אחרית ואין מי למחות בידו דכתיב לא איתי די ימחה בידיה וכן הוא אומר כאשר דבר מלך שלטון אלוה לא הקדימו אנוש לא... חיות לא ש... חיים לא הכירוהו מתעלם ומסתתר מעין כל חי דכתיב אכן אתה אל מסתתר וכתיב יושב בסתר עליון והכל גלוי לפניו דכתיב הוא גלא עמיקתא מתעלם מתנשא מתהדר משתבח מתהלל וברב עלילותיו מעלל דכתיב גדול העצה ורב העלילה וכתיב עמו עז ותושיה גבור בכח עמו זרוע וגבורה דכתיב לך זרוע עם גבורה ואומר מכין הרים בכחו נאזר בגבורה הנערץ בסוד קדושים הנקדש בשפלי הנכבד בשפל הנישא ברמים הנגבה במרומים הנאור בסביביו הנאזר בגבורה (רה) הנהדר במלכותו וממשלתו לעד נצחו בכל דור תוקפו לנצח [נצחים] זכרו לדור [ודור] עדי עד הדרו בקודש אומצו מי יסחה עריצתו מי יתנה גודלו מי יספר עלילותיו מי יבין כחו מי יגיד גבורתו מי ימלל מחשבתו מי יחקור עשתונותיו מי יניא נפלאותיו מי יספר (עלילותיו מי יבין) ומי יכיל בסודו ומי יעמד על רב נסיו ונפלאותיו ורב בריותיו שברא בעולמו בים דרכו וים לא ראהו במים שבילו עקבתיו לא נודעו באש יבא ופניו לא נראה כי מעולם לא שלטה בו עין להודיע לכל שהוא אלוה ואין מבלעדיו וכשהצדיקים עושים רצונו הם מוסיפין כח וגבורה כמה דאת אמר ועתה יגדל נא כח ה' מהו יגדל ישר כחו וכן הוא אומר אמרו לאלהים מה נורא מעשיך אמרו (לפ) לפניו טאבא מה טבא אינון עובדין דידך מה דחילון אינון (מג) מנגניא דידך מאן יכיל לשיזבי גרמיה מן יומא דדינא רבא דכתיב מי יאמר זכיתי לבי טהרתי מחטאתי ואומר אנה אלך מרוחק ואומר אם אסק שמים ואומר אשר בידו נפש כל חי ולא ברא הקדוש ברוך הוא עולמו אלא בשביל ישראל שיהיו יראים ממנו שנאמר למען תירא את ה' ואומר והאלהים עשה שיראו מלפניו (וכשצדיקים עושים רצונו הם מוסיפים כח וגבורה שנאמר ועתה יגדל וגו') ואם לאו כביכול צור ילדך תשי ואומר הוגעתם ה' בדבריכם ואומר ולא אותי קראת יעקב כשישראל עושין רצונו של מקום הם עושים שמאל ימין שנאמר ימין ה' נאדרי בכח וכשאיין ישראל עושין רצונו של מקום הם עושים ימין שמאל השיב אחור ימינו מפני אויב כשישראל עושין רצונו של מקום אין חימה לפניו שנאמר חימה אין לי וכשאיין ישראל עושין רצונו של מקום כביכול חימה לפניו שנאמר וחרה אף ה' כשישראל עושין רצונו של מקום אין שינה לפניו שנאמר הנה לא ינום וכשאיין ישראל עושין רצונו של מקום כביכול ויקץ כישן ה' כשישראל עושין רצונו של מקום הוא נלחם להם שנאמר ה' ילחם לכם וכשאיין עושין רצונו של מקום הוא נלחם בם שנאמר ויהפכו להם לאויב והוא נלחם בם כשישראל עושין רצונו של מקום רואה הקדוש ברוך הוא איזה צדיק יש באומות העולם ומביאו לדבקו בישראל שכן את מוצא ביתרו שנתגייר על ידי משה רחב על ידי

הושווה וכתוב בדוד הגתים שש מאות איש וכן אתה מוצא בשלמה שהרבה גרים נתגיירו על ידו שנאמר ויספר שלמה את כל האנשים הגרים וגו' וימצאו מאה וחמשים אלף ושלשת אלפים ושש מאות ויעש מהם שבעים אלף נושא סבל וגו' וכן אתה מוצא בימי מרדכי ואסתר הרבה נתגיירו שנאמר ורבים מעמי הארץ מתיהדים וכשארין ישראל עושין רצונו של מקום רואה איזה צדיק בישראל ונוטלו שנאמר כי מפני הרעה נאסף הצדיק כשישראל עושין רצונו של מקום רואה בצרתם שנאמר בכל צרתם לו צר ואין הקדוש ברוך הוא מדקדק עם כל אומה ולשון אלא עם ישראל בלבד שנאמר רק אתכם ידעתי מכל [וגו'] ואפילו חס ושלום מבקשין ישראל לפרוק עולו [מהם] אין הקדוש ברוך הוא מניחן אלא מקבל מלכותו עליהם על כרחם שנאמר העולה על רוחכם ואומר חי אני נאם ה' אלהים אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה [וגו'] ואין הקדוש ברוך הוא מניח את ישראל לעולם אלא מרחם להם כאב שנאמר כי הייתי לישראל לאב ואפרים בכורי הוא ואומר כרחם אב על בנים והמקום ירחם עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן

בתי מדרשות חלק א – מדרש לפרשת ראה שופטים תצא

טז

ראה ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה משל לאחד שהיה יושב בפרשת דרכים והיו לפניו שני שבילין אחד שתחלתו מישור וסופו קוצים ואחד שתחלתו קוצים וסופו מישור ובני אדם בדרך שתחלתו מישור וסופו קוצין הן עוברין (א' העוברים וא') ואותו האיש שישב בפרשת דרכים כשראה שמבקשים בני אדם לעבור בהן היה קורא להן ואומר להם [הדרך] שתחלה קוצין כשאתה מהלך שתיים שלש פסיעות [ובאת] לקוצין ודרדרים ידעת בה טובת זה ורעתה וידעת רעת זו וטובתה כך משה אמר להן ישראל את הברכה וגו' אם אתם עושין מצות ומעשים טובים בעולם הזה שכרכם צפון לפני צד' הקדוש ברוך הוא הקדוש ברוך הוא מענה אותם בעולם הזה כדי שיעלו למעלה עליונה [בעולם הבא] שנאמר (דברים ח טז) להטיבך באחריתך וכן הוא אומר (ירמיה כט יא) כי אנכי ידעתי את המחשבות אשר אנכי חושב עליכם נאם ה' מחשבות שלום ולא לרעה לתת לכם אחרית ותקוה אבל אם אתם עוזבים [את הקדוש ברוך הוא והולכין] אחר עבודה [זרה מעשים] טובים (שביאיין) [שבידיהן] אלו הקדוש ברוך הוא משלם להם בעולם [הזה כדי] שירדו למדרגה התחתונה לעתיד שנאמר (משלי ד ט) דרך רשעים כאפלה וגו' וכן הוא אומר (שם טז ב) כל דרכי איש זך בעיניו ואומר (קהלת ב יד) והכסיל בחשך הולך:

בוא וראה כמה חביבה ארץ ישראל לפני הקדוש ברוך הוא שרוב מצות קבועות בה וכל מי שמהלך בדרכיו של הקדוש ברוך הוא זוכה להיות מן משרתיו שנאמר (תהלים קא ו) עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי הולך בדרך תמים הוא ישרתני:

שופטים ושטרים אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט (תהלים פב א) שלשה נקראו בלשון הזה הקדוש ברוך הוא נקרא אלהים שנאמר (בראשית א א) בראשית ברא אלהים וגו' עבודה זרה נקראת אלהים שנאמר (שמות כג) לא יהיה לך אלהים אחרים וגו' דיין נקרא אלהים שנאמר (שם כב כז) אלהים לא תקלל וגו' בזמן שהדיין דן כראוי הוא כאלהים של מעלה מה הקדוש ברוך הוא בצדק ובמשפט מנהיג את העולם אף שופט בצדק ובמשפט מנהיג הבריות ובזמן שמטה משפט ולוקח שוחד ומצדיק רשע ומרשיע צדיק הוא כעבודה זרה מה עבודה זרה כלה מן העולם שנאמר (ישעיה ב יח) והאלילים כליל יחלוף אף הוא כלה מן העולם לפיכך משה מזהיר את ישראל למנות שופטים נאמנין עליהן:

דבר אחר שפטים ושטרים אם שופטים למה שוטרים ואם שוטרים למה שופטים אמר להן משה לישראל מנו שוטר למעלה מן השופט שאם חזק ורך יבוא אל השופט ויהיה דין על החזק ואינו מקבל עליו את הדין מוליכין אותו אצל השוטר כופתו ומלקה אותו ומקבל דין בעל כרחו לכך הזהיר אותן למנות שוטרים למעלה מן השופטים:

שבע מדות יש בשופטים ארבעה בפסוק אחד (שמות יח כא) ואתה תחזה מכל העם וגו' [ושלשה בפסוק אחר] (דברים א יג) הבו לכם אנשים חכמים וגו' אמר משה לישראל שופטים שתמנו עליכם אם אין מצויה בהן אחת מן המדות הללו לא [תוכלו] למנותן עליכם:

תתן לך בכל שעריך בשעה שיתכנסו בעיירות שאתם יושבים בהם בכל עיר ועיר תמנו:

אשר ה' אלהיך נותן לשבטיך שיהיה בכל שבט ושבט דיין משבטו לדון את שבטו:

שפטו את העם ובזמן שהבעלי דינין עומדים לפני הדיין יהיה הדיין יודע שהשכינה עומדת שם שנאמר (תהלים פב א) אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפט שהוא משקיף על הדיין האיך מעמיד את הדין אם לשקר אם לאמת וכן יהושפט אמר להשופטים שנאמר (דברי הימים ב יט ו) ויאמר (יהושפט) אל השופטים ראו מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי לה' ואף בעלי הדינין שעומדים לפני הדיין לא לפני אדם הן עומדין לפני ה' הן עומדין שנאמר (דברים יט יז) ועמדו שני האנשים וגו':

אמר להן משה לישראל לא תטה משפט לא תכיר פנים שלא ישא לפשעכם לפי שכתוב בהקדוש ברוך הוא (דברים יז) אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד אינו נושא פנים לא לצדיק ולא לעשיר ואחד עושה לו מפעל שנאמר (איוב לד יא) כי פעל אדם ישלם לו וכארח איש ימצאנו אף אתם אל תשא פנים לא לעני ולא לעשיר שאם לא תשא פנים הקדוש ברוך הוא נושא לכם פנים שנאמר (יחזקאל כו) נשאתי ידי להם להוציאם מארץ מצרים וכל מי שמטה משפט עובר על שלש עשרה אזהרות שנאמר לא תטה וגו' ולא וגו' (שמות כג ה) ושוחד לא תקח וגו' (ויקרא יט טו) לא תעשו עול במשפט וגו' (דברים א יז) לא תכירו וגו' (ויקרא יט לה) לא תעשו עול (דברים א יז) לא תגורו מפני איש (שמות כג ו) לא תטה משפט:

היכן מצינו ששחד יעור עיני חכמים שנאמר (בראשית כז א) ויהי כי זקן יצחק וגו' משתי מדות נכהו עיניו מעשו מעבודה זרה ומפני צייד שהיה מאכילו ויהאב יצחק את עשו נחשב עליו לשחד וכן הלוקח שוחד:

תצא... ועליו אמר ישעיהו (נד יז) כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי זאת נחלת עבדי ה' וצדקתם מאתי מה הוא כל כלי יוצר עליך אמר ר' שמעון בר נחמני אלו אומות העולם שהן דומין לכלי מה כלי זה כשהוא בולה אין לו תקנה כך אומות העולם כשהן אובדים לא יהיה להם זכרון שנאמר (קהלת א יא) אין זכרון לראשונים וגו':

לא יצלח אלו אומות העולם שעומדין על ישראל אין מצליחין למה דומין לאדם שהוא רעב וישן ואכל בחלמו וכשהוא מקיץ משנתו נפשו עטופה עליו שנאמר (ישעיה כט ה) והיה כאשר יחלום הרעב והנה אוכל והקיץ וגו':

כל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי כל לשונות לא נאמר אלא כל לשון מלמד שלשון אחד ערך סדרי קללות על ישראל זה בלעם:

זאת נחלת עבדי ה' אלו ישראל שהן נחלתו של הקדוש ברוך הוא בעולם שנאמר (דברים לב ט) כי חלק ה' עמו וגו':

וצדקתי מאתי נאם ה' דעו כמה צדקה וגמילות חסדים עשיתי עמכם בימי בלעם והוא שנאמר (מיכה ו ה) עמי זכר נא וגו' מפני מה עבר בלעם על דעתו של הקדוש ברוך הוא והלך לקלל את ישראל שסבר בעצמו על ידו נגאלין ישראל ממצרים ועל ידו תנתן תורה לישראל כיון שיצאו על ידי משה ונתנה תורה על ידי משה מיד נתקנא בהן וערך עליהם סדרי קללות והקדוש ברוך הוא הפכן לברכה שנאמר (דברים כג ו) ויהפוך ה' אלהיך לך וגו' ואומר (במדבר כג ה) וישם ה' דבר בפני בלעם ואין דבר אלא מלאך שנאמר (תהלים קז כ) ישלח דברו וירפאם בא המלאך וישב בגרונו של בלעם וכשהוא היה רוצה לברך מניחו רוצה לקלל בולמו:

מהו [וישא] משלו... [אמר] משלו תביא קללות אמר לו הקדוש ברוך הוא נופל אי אתה מועיל בקללתך כלום מיד אמר בלעם לבלק ראיתי שאני כפוי טובה ואתה כפוי טובה אני מבני בניו של לבן ואתה מבני בנותיו של לוט ואבותיך לא [נשארו חיים] בעולם אלא בזכותם של אלו שנאמר (בראשית יט כט) ויהי בשחת אלהים את ערי הככר ויזכר אלהים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה וגו' בלבן כתוב בו (בראשית ל כז) נחשתי ויברכני ה' בגללך ואנחנו מחזרין על רעתם וכן הוא אומר (משלי יז יג) (משלם) [משיב] רעה תחת טובה וגו':

מן ארם ינחני אמר לו בלעם לבלק על ידך נטרדתי לגיהנם שאין הנחה אלא גיהנם שנאמר (יחזקאל לב יח) בן אדם נחה על המון מצרים והורדהו אותה ובנות גוים אדירים אל ארץ תחתיות את יורדי בור:

ומהררי קדם אמר לו צופה ואני ורואה שבהרים גדולים הם תלויים ואין כל בריה יכולה ליגע בהן אין הרים אלא אבות העולם שנאמר (מיכה ו ב) שמעו הרים את ריב ה' וגו':

לכה ארה לי יעקב מה השיבו בלעם אמר לו אלהיהן של אלו זועם בכל יום על עולם חמתו [אראה] שאכזיב אותה שעה [ואקלל אותם] שנאמר (תהלים ז יב) אלהים שופט צדיק ואל זועם בכל יום וכמה זעמו רגע וכמה הוא רגע אחד מחמשת (ריבו) ריבוא ושמונה מאות וארבעים בשעה אבל מה עשה [הקדוש ברוך הוא באותן הימים] לא קבה ולא זעם שנאמר (מיכה ו ה) למען דעת צדקת ה' [והיינו דקאמר בלעם לישראל] מה אקוב לא קבה אל ומה אזעום לא זעם ה' [אמר בלעם] לבלק ומה אעשה בהן אין קללות מועילות להם כבר בירכן הקדוש ברוך הוא ואמר להן (דברים טו ד) אפס כי לא יהיה בך אביון כי ברך יברכך וגו' וכשקיללו תלה קיללתן באחרים שנאמר (דברים טו יא) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ היקשן לאדם הראשון אדם כשנתברך כתיב (בראשית א כז) זכר ונקבה ברא אותם ויברך אותם וגו' וכשסרח ובקש לקללו תלה קיללתן באחרים שנאמר (בראשית ג יז) ארורה אדמה בעבורך:

כי מראש צורים אראנו ראה יעקב אביהם כמה שנים עבד בבית לבן ולא ראה קרי [יש לך יצורים גדולים כיוצא באילו ומנין שלא ראה יעקב קרי] שכשרצה לברך את השבטים אמר לראובן כחי וראשית אוני (בראשית מט ג) יש לך צורים גדולים כיוצא באלו:

מגבעות אשורנו אמר לו אמותיהן של אלו דומות לגבעות שאין להן דחייה לעולם שרה אמרה אשה שמתקנת את העריבה וכן רבקה ותשימם בכר הגמל (בראשית לא לד) יש לך אדם ש:

וכן רחל עבד בה יעקב שבע שנים והכניסו אחותה תחתה ושתקה יש לך אמהות כיוצא באלו:

הן עם לבדד ישכון אמר לו אומה זו יש לה לבלות את כל האומות והן לבדן יירשו את העולם שנאמר ובגוים לא יתחשב לא יוותר בעולם אלא הן ואלוהיהן שנאמר (דברים לב יב) ה' בדד ינחנו ואין עמו וגו' ואף על פי שהן מושלין בעולם אין עולה להן מחשבונו עד שימשלו לבדן בעולם שנאמר הן עם לבדד ישכון וגו' ומהו ובגוים לא יתחשב אלו אומות העולם שהן מונין לחמה סופן לבלות בגיהנם שנאמר (מלאכי ג ט)

כי הנה (יום) היום בא בוער כתנור וגו' וישראל שהן מונין ללבנה סופן להתחדש כלבנה שנאמר (ישעיה ל כז) והיה אור הלבנה כאור החמה וגו'

בתי מדרשות חלק ב – מדרש סוד העבוד

טז

מאיכן למדו שיש בין מולד שנה למולד שנה בזמן שהשנה סדורה ארבעה ימים ושמונה שעות ושמונה מאות ושבעים וששה חלקים וסימנו תתע"ו לפי ששנת לבנה הסדורה מינין שלש מאות וחמישים וארבעה ימים ושמונה שעות ותתע"ו חלקים וכשאתה מוציא אותן שבועים יוצאין מן השנה שלש מאות וחמישים יום מפני שכולן שבועים ואינן עושין רושם ואין להן פרוטרוט ואין נותר בה אלא אותן ארבעה ימים ושמונה שעות ותתע"ו חלקים ושאר כל ימות השנה יצאו זו היא שאמרו בין שנה סדורה לחברתה ארבעה ימים ושמונה שעות ותתע"ו חלקים:

וכמה הוא עושה את הללו תתע"ו חלקים ארבעה חומשי שעה ושנים עשר חלקים למה הוצרך לכך שאם יש בידך שנים סדורות ואתה צריך לכוללן בבת אחת אם חמש שנים הן אחוז להן ארבע שעות וחמש פעמים שנים עשר חלקים ואם עשר שנים הן אחוז להן שמונה שעות ועשר פעמים שנים עשר חלקים ותעמוד על החשבון לפיכך עשה את החלקים ארבעה חומשי שעה כדי להיות דרך קצרה:

ומאיכן למדו שיש בין מולד שנה למולד שנה בזמן שהשנה מעוברת חמשה ימים ועשרים ואחת שעה וחמש מאות ושמונים ותשעה חלקים וסימנו תקפ"ט לפי ששנת לבנה המעוברת מינין שלש מאות יום ושמונים ושלשה ימים ועשרים ואחת שעה ותקפ"ט חלקים וכשאתה מוציא אותן שבועים כדרך שפירשנו בימות החדש יוצאין מן השנה שלש מאות ושבעים ושמונה ימים מפני שכולן שבועים ואינן עושים רושם ואין להם פרוטרוט ואין נותר בה אלא אותן חמשה ימים ועשרים ואחת שעה ותקפ"ט חלקים ושאר כל ימות השנה יצאו זו היא שאמרו בין שנה המעוברת לחברתה חמשה ימים ועשרים ואחת שעה ותקפ"ט חלקים:

וכמה הוא עושה את הללו תקפ"ט חלקים חצי שעה וארבעים ותשעה חלקים למה הוצרך לכך שאם יש בידך שנים מעוברות ואתה צריך לכוללן כאחת אם שתי שנים הן אחוז להן שעה אחת ושתי פעמים מ"ט חלקים ואם ארבע שנים הן אחוז שתי שעות וארבע פעמים ארבעים ותשעה חלקים ומיד אתה עומד על החשבון לפיכך עשה את החלקים חצי שעה וארבעים ותשעה חלקים כדי להיות דרך קצרה לטהר את החשבון:

ומאיכן למדו שיש בין מולד ניסן למולד תשרי וכן בין תשרי לניסן בלא עיבור שני ימים וארבע שעות ותל"ח חלקים לפי שהן ששה חדשים ומנין הימים של ששה חדשים מאה ושבעים ושבעת ימים וארבע שעות וארבע מאות ושלשים ושמונה חלקים וסימנו תל"ח וכשאתה מוציא את הימים הללו שבועים כמה שמפורש למעלה יצאו מהן מאה ושבעים וחמשה ימים שכולן שבועים ואין נשאר אלא שני ימים וארבע שעות ותל"ח חלקים הללו זו היא שאמרו יש בין מולד ששה חדשים לששה חדשים שני ימים וארבע שעות ותל"ח חלקים:

למה אינו עושה את הללו תל"ח חלקים שלישיין ורביעיין וחומשיין בשעה כדרך שעשה תשצ"ג ותתע"ו ותקפ"ט מפני שהחדשים והשנים איפשר להן להיות הרבה ולהיכנס במינין שלשה ארבעה חמשה וששה ולפיכך אתה צריך לכוללן אבל הללו ששה חדשים הן ואין אתה צריך אלא לחושבונן בלבד ואי אפשר להן להיות שלשה פעמים או ארבעה או חמשה שאם תחשבם שני פעמים הן ששה ואם שלשה פעמים הרי הן אחד ואם:

שנאמר כי אראה שמייך מעשי אצבעותיך ירח וכוכבים אשר כוננת (תהלים ח ד) ומכל גויי הארץ מסר הקדוש ברוך הוא חשבון לבנה לישראל יבאו מי שנקראו אגן הסהר (שיר השירים ג) ויאחזו משפט הסהר ואומר יפה כלבנה ברה כחמה (שם ו י):

ויאמר יי אל משה ואל אהרן וגו' לאמר החדש הזה לכם ראש חדשים וגו' (שמות יב א ב) באותה שעה מסר לו הקדוש ברוך הוא למשה רבנו חוקות חשבון הירח ומסורות דקדוקי משפטי ויהודיעו היאך יהא מעבר שנים וקובע חדשים לפי שנאמר (דברים טז א) שמור את החדש האביב ועשית פסח ולמה צריך הכתוב לאמרו אמר הקדוש ברוך הוא לא לפי שאמרת לך בעשור לחדש ובחמשה עשר לחדש יכול עשה פסח בחמשה עשר והיפטר תלמוד לומר שמור את החדש האביב הא אין אתה יוצא ידי חובתן עד שתעשה פסח בעונת האביב וכן הוא אומר (שמות כג טז) וחג הקציר וחג האסיף קבע לכל אחד ואחד זמן בפני עצמו יכול אם היתה השנה צריכה לעשרת ימים תוספת יוסיפו לה תלמוד לומר לחדשי השנה חדשים אתה מונה לשנה ואין אתה מונה ימים לשנה יכול לא יחשבו ימים לשנה אבל יחשבו שעות לחדש על יד יד תלמוד לומר עד חדש ימים ימים אתה מחשב לחדש ואין אתה מחשב שעות לחדש יכול לא יוסיפו שעות לחדש אבל יניחום לחדש הבא וישלימו לימים תלמוד לומר עשה ירח למועדים אין קורין ראש חדש והירח על מליאתו אלא משלימין לבנה חלקה מדי חדש בחדשו:

וזהו בפני שלש מדות הללו שלא תשנה את הירח ממתכונתו ושלא תמיר את העתים השלושה עת האביב ועת הקציר ועת האסיף ושלוה תחשב ימים לשנה מה יש לו עוד לעשות אלא הניח את כל הימים אשר אתה מאסף ומקבץ מן השנים ובמלאות שלש שנים תעשהו חדש שלם כפעם בפעם תעשהו במלאות שתי שנים כפי העתים ההם:

וזה הוא סדרו של חדש המוסף:

שנות מחזור הלבנה תשע עשרה הן השלישית מעוברת והששית והשמינית ואחת עשרה וארבע עשרה ושבע עשרה ותשע עשרה ובפני יחזור כבתחלה על פי הערך הזה והסדר הזה תמיד:

ואף על פי שלמדו הקדוש ברוך הוא למשה רבינו שנים הסדורות ושנים המעוברות כבר נתן לו רשות ולסנהדרין שעיימו ושכלל דור ודור לקבוע מועדים כרצונם שאם נמלכו לעבר שנה שהיא סדורה יכולין לעברה אבל אין מעברין שנה הסדורה אלא בזמן סנהדרין גדולה שהיתה בארץ ישראל ומנין שנתן להם רשות שנאמר (ויקרא כג ד) אלה מועדי יי מקראי קדש אשר קראתי אתם במועדם אין אומר כן אלא אשר תקראו הקריאה מסורה לכם וכל מה שעשו סנהדרין עשו ושנו חכמים אין מעברין את השנה אלא ביהודה ואם עיברוה בגליל אינה מעוברת ואם תאמר שעברו את מפני מה אם עברוה בגליל

בתי מדרשות חלק א – מדרש פטירתו של משה רבנו

טו

בספר מנורת המאור של ר' נתן אמר בשעת פטירתו של משה רבנו עליו השלום כנס הקדוש ברוך הוא כל פמליא דילייה וכל אכלוסין דמלאכים הקדושים ואמר להם רצוני שתביאו לי נשמתו של משה בן עמרם עמדו ואמרו לו רבון של העולמים משה שדבר עמך פה אל פה פנים אל פנים וגלית לו סודות עמוקות מה שאנו לא הגענו להם וכל סתרי התורה ומה שעתידי להיות מי יכול לילך אצלו והיו מביטין זה לזה ואמרו לכל אחד ואחד וכו' רבון העולמים משה בן עמרם שירדה תורה על ידו ימות אמר להם כן ענו כולם בשפה אחת לא נוכל לעשות את הדבר הזה:

קפץ סמא"ל הרשע ואמר רבון העולמים תן לי רשות להביא נשמתו של משה בן עמרם אמר לו לך מיד הלך ומצאו למשה והוא עוסק בתורה כשראה אותו מיד נסתמא מעיניו ולא היה יודע אנה לנטות הדרך חזר להקדוש ברוך הוא ממשמש והולך בחשך ואמר רבנו של עולם הלואי ששלחתי לגיהנם אהפך אותו מלמטה למעלה ולא שלחתי אצל בן עמרם שזיוו כזיון אחר כך חזר בתשובה עד ששלחו הקדוש ברוך הוא אצל רפאל ורפא את עיניו:

אחר כך מה עשה הקדוש ברוך הוא אמר אני אלך בעצמי דכתיב (דברים לא יד) הן קרבו ימיך למות אמר משה רבנו של עולם בהן שבחתיך ובהן תמיתני דכתיב (שם י יד) הן ליי אלהיך השמים ושמי השמים משלו משל למה הדבר דומה לעבדו של מלך שמסר לו סייף משובח לדורן ולקחו מידו והביט בו יפה אמר לו המלך תן לי לנסה אותה בצוארך שנאמר הן קרבו ימיך למות אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה משה רצונך שתחיה ולא תמות אמר לו הן אמר לו תן לי מפתחות החכמה מיד נתן לו ונשאר שלא ידע מאומה וכשבאו ישראל לדין לא ידע להשיב וישב יהושע לדון אמר משה יהושע נערי ישב לדון ואני נשארתי טפש טוב מותי מחיי ובקש המיתה ונטל הקדוש ברוך בעצמו את נפשו לשמים וקבר אותו בעצמו שנאמר (שם לד ו) ויקבור אותו בגי ונפטר לגן עדן שלמעלה והריח תפוח ויצאה נשמתו בריח טוב וזהו כתפוח בעצי היער (שיר השירים ב ג):

ועוד אמרו ז"ל:

באותה שעה היו מלאכי השרת יראים מכבוד משה רבנו עליו השלום ליטול נשמתו שבח הקדוש ברוך הוא למשה ואמר לו אשריך ילוד אשה שפמליתי יראים ממך:

וכשנבהל משה ולא השיב היו ישראל בוכים הלכו ליהושע ואמרו רבנו למדינו והיה יהושע מלמד להם ומשה היה יושב כתלמיד לפני רבו עד שבקש מיתה מעצמו והתפלל שימות ונטל הקדוש ברוך הוא נשמתו שנאמר (דברים לד ה) וימת שם משה עבד יי בארץ מואב על פי יי

בתי מדרשות חלק ב – מדרש רבי עקיבה בן יוסף על התגין

טו

את זה המדרש דרש רבי עקיבה בן יוסף ע"ה דורש כתרי אותיות על התגין ועל הזינין ועל אותיות גלולות גדולות וקטנות:

אל"ף יש לה שלשה זינין לעיל כנגד מלאכי השרת שהם מזכירים את ה' לאחר שלש תיבות שנאמר (ישעיה ו ג) קדוש קדוש קדוש ה' צבאות ושני זינין למטה כנגד ישראל שמזכירים את ה' לאחר שתי תיבות שנאמר (דברים ו ד) שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד:

בי"ת יש לה שני זינין לעיל כנגד בית דין של מעלה ובית דין של מטה ושניהם שוין כיום אחד לדין ועוד בית יש לה שני זינין כנגד שני עולמות העולם הזה והעולם הבא:

גימ"ל מזוינת בשלשה זינין לעיל כנגד שלשה ימים שנשתמש העולם לאורו של הקדוש ברוך הוא ועוד גימ"ל מזוינת לפי שביום שלישי היו שלשה דברים ואלו הן האחד היבשה ונקרא ארץ השני שנתלבשה לבושי עשבים השלישי כי כל מימות שבעולם חזרו למקומם ונקראו ימים ונהרות:

דל"ת יש לה שני זינין [לעיל] לפי שביום רביעי נבראו שני מאורות ולפעמים דל"ת מזוינת בשלשה זינין כנגד שני מאורות גדולים והכוכבים:

ה"א יש לה שלשה זינין לעיל לפי שביום חמישי נבראו מן המים חיות ועופות ודגים ועוד ה"א מזוינת בשלשה זינין כנגד מלאכים שרפים ואופנים:

ויו" מזוינת זיין אחד מלעיל לפי שביום ששי נברא אדם [שהיה יחיד בעולם התחתון] ונשמתו נתונה מן השמים ומוטה ויו" מלרע לפי שגופו מעפר אדמה מלמטה:

זי"ן מזוינת בשלשה זינין לעיל לפי שביום השביעי שבת וינפש ובו חייב אדם להתענג משלשה ענוגין במאכל ובמשתה ובכסות נקיה ועוד ז' מגולגלת לפי שכל המחלל שבת בזדון אין לו הרמת ראש עד שיעשה תשובה ולמה כפיפת ז' כנגד ימין שאם חוזר בתשובה הקדוש ברוך הוא פושט ימינו ומקבלו ומוחל לו עונותיו:

חי"ת יש לה שני זינין לפי שביום שמיני ימול אדם בשר ערלתו וברית יש שתי מצות מילה ופריעה ואם מל ולא פרע כאלו לא מל ועוד חי"ת חמוקת שני ירכים שכל הפורק ממנו עול מילה שערי גיהנם פתוחין לו:

טי"ת יש לה שלשה זינין כנגד שלשה משפחות טובות כהנים לויים וישראלים ועוד טי"ת יש לה ארבעה זינין כנגד כהנים לויים וישראלים וגרי הצדק ועוד טי"ת חמשה זינין לפי שכולם שומרים חמשה חומשי תורה:

יו"ד כפופה למעלה ולמטה כנגד עשרה שמתפללין בבית הכנסת וכופפין את קומתן ומתפללין ומכוונין לבם לאביהם שבשמים:

כ"ף יש לה שני זינין כנגד שני משפחות כהונת בני אהרן אלעזר ואיתמר:

ך' יש לה שלשה זיינין כדי לקומם עמהם שלש משפחות לוי גרשון וקהת ומררי שומרי המקדש:
למ"ד מעוטר מלעילא וזקופה כנגד מלכו של עולם שהוא זקוף מעל כל העולם כולו וכתר תהלה בראשו
ולמה עטרתו מלמטה לפי שהקדוש ברוך הוא יושב למעלה וצופה ומסתכל למטה:

מ"ם יש לכל אחד מהן שני זיינין כנגד שתי כסאות שיש להקדוש ברוך הוא יתברך שמו כסא דין וכסא
רחמים כסא דין לדון בו אומות העולם כסא רחמים לדון בו ישראל:

נ"ן יש לה שלשה זיינין לשניהן כנגד שלשה כתרין שנתנו לישראל כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות
ועוד נ' נטויה למטה לפי שאם סרח מלך או חכם או כהן מטה ידו גם העטרה מטה רגלה ומורידו מגדולתו
ומניחו לבושת תמורת גדולתו ולמה נטיותו כנגד הימין שאם חוזרין בתשובה חוזרין לגדולתן כבראשונה
ועוד ן' מגולגלת שכל מי שיש לו ענוה ושפלות הקדוש ברוך הוא מגדלו ומנחילו חיי העולם הבא שאין
לך מדה טובה בעולם כענוה ויראת חטא:

סמ"ך יש לה שני זיינין לעיל לפי שכל העוסק בתורה ובמצות סוד עליונים ותחתונים גלויים לו שנאמר
(תהלים כה יד) סוף ה' ליראיו ובריתו להודיעם:

עי"ן יש לה שלשה זיינין לעיל כנגד עמי ארץ ישראל שהם אהובים לבוראם ולמלאכי השרת ולבני אדם
ועוד ע' מזוינת בחמשה זיינין להוסיף עליהם צדיקי יראי ה' ויראי חטא ועוד ע' זקופה לעיל שכל מי שיש
לו ענוה ושפלות הקדוש ברוך הוא מגביהו ועוד ע' זקופה ומוטל שכל מי שמגביה עצמו הקדוש ברוך הוא
משפילו ולמה מוטה כנגד ימין שאם חזר בו הקדוש ברוך הוא מחזירו לגדולתו ועוד ע' זקופה ומוטה לצד
שמאל שאם אדם לא קרע לבו גס רוחו לא תהיה תקומה למפלתו:

פ"ף יש להם שני זיינין לכל אחד ואחד שכל הפותח פיו בתורה ובתפלה נעשים לו כל חפציו ועוד פ'
מגולגלת ומזוינת בשלשה זיינין לעיל שכל תורה ותפלה שאין בה תשובה ומעשים טובים התורה בטלה
והתפלה אינה רצויה ועוד פ' וף' מגולגלין שכל תפלה שאין בה לב נשבר וראש כפוף אינה רצויה וכל
הטעם שאמרו בפ' נוהגין גם לף':

צ"ץ יש לה שלשה זיינין כנגד שלשה אבות אברהם יצחק ויעקב ועוד צ' יש לה ארבעה זיינין כנגד ארבע
אמהות שרה רבקה רחל ולאה ועוד צ' יש לה חמשה זיינין כנגד חמשה קולות של יום מתן תורה קו"ף
יש לה שני זיינין כנגד שני קשרים [של תפילין] של ראש ושל זרוע ולפעמים יש לה זין אחד כנגד הציץ:

רי"ש יש לה זין אחד כנגד הטלית ומצות ציצית:

שי"ן יש לה שלשה זיינין כנגד שני תפילין ומזוזה ועוד יש לה ארבעה זיינין כנגד ארבע ציציות ולפעמים
יש לה שבעה זיינין כנגד שבעה רקיעים:

תי"ו יש לה שני זיינין כנגד עברי ותרגום של עשרים וארבעה ספרים ולפעמים יש תי"ו שיש לה זין אחד
כנגד התלמוד ודברי חכמים

בתי מדרשות חלק א – מעשה ברבי מאיר

טז

מעשה היה בחכם אחד והיה שמו ר' מאיר שבכל שנה ושנה היה עולה לירושלם לרגל והיה מתאכסן אצל ר' יהודה הטבח והיתה אשתו של ור' יהודה זה בעלת יופי וצנועה מאד והיתה זריזה בכבודו של ר' מאיר כל זמן שהיה עולה לירושלם אחר זמן נפטרה אותה האשה לבית עולמה ונשא ר' יהודה אשה אחרת וצוה לה יהודה בעלה אם יבא ויתאכסן בכאן תלמיד חכם אחד ששמו ר' מאיר הזהרי בכבודו כפי אשר תוכלי במאכל ובמשתה ובהצעת המטה שכך היתה עושה לו אשתי הראשונה כשהגיע הרגל עלה ר' מאיר לירושלם כמנהגו ועמד בשער אשפיזו ר' יהודה ירדה אשתו אליו הוא לא היה מכירה אמר לה חייכי קראי לי לאשתו של ר' יהודה חבירי אמרה לו אדוני אני היא אשתו של ר' יהודה שאשתו ראשונה כבר מתה ונשאני לאשה מיד בכה ר' מאיר עליה ורצה לחזור לאחוריו ותפסה בו אותה האשה ואמרה לו בא אדוני כי כן אמר לי בעלי וציוה אותי כשיבא בכאן ר' מאיר הזהרי בו מאד וביקרו ושימי לפניו מאכל ומשתה ומטה ואני אעשה מצות בעלי ואכבדך יותר מן הראשונה אמר לה ר' מאיר אין לי רשות לבא שבעל הבית אינו בכאן עד שיתן לי רשות מיד יצא לחוץ ר' מאיר ופגע בו ר' יהודה אמר לו אדוני ר' מאיר אשתי הראשונה כבר מתה וזו אשתי השניה הזהרתיה מאד בשביל כבודך אדוני ר' מאיר אחר כן הלך ר' מאיר לבית יהודה והתקינה לו אשתו מאכל ומשתה ובאה לפניו והיתה משמשת [אותו] כראוי והיה ר' יהודה בעלה הולך למקום בשוק שכן היה רגיל והיה ר' מאיר יפה תואר וטוב מראה עד מאד מה עשתה אשתו של ר' יהודה נשאת עיניה אליו וחמדתו בלבה ויהי בלילה השקתו יין עד שלא ידע בין ימינו לשמאלו ואותה הלילה היתה ליל פורים כשראתה שהיה שתוי מה עשתה הפשיטה כל בגדיו של ר' מאיר ושכבה עמו עד הבקר ור' מאיר לא ידע בשכבה ובקומה ובבקר הלך ר' מאיר לבית התפלה וכשחזר לביתה עשתה לפניו מאכל ומשתה והיתה מדברת עמו ומשחקת לפניו ור' מאיר היה תמיה מאד על מה שהיתה מעיזה פניה בפניו והוא היה כובש עיניו למטה שלא היה רוצה להסתכל בה אמרה לו למה אינך מסתכל בי אמר לה מפני שאת בעולת בעל ואהיה פושע לחבירי יהודה אמרה לו הלא שכבת עמי בזו הלילה כמה פעמים אמר לה ר' מאיר חלילה חלילה שלא ראיתי אותך ולא שכבתי עמך ולא עם אחרת כמותך מימי אמרה לו כל הלילה שכבת עמי ועתה אתה צנוע ממני אמר לה בחייך שקר את מדברת אמרה לו אם לא תאמין לי הרי סימן פלוני ופלוני שיש בגופך והיתה רואה על כתיפו הימני כמו בכא אדומה ובנחיריו חזזית משעה שאמרה לו באלו הסימנים שבגופו מיד הכיר ר' מאיר שחטא והיה מר נפש מאד והיה צועק ובוכה ועשה עפר על ראשו ואומר אוי לי שאבדתי את עולמי זו היא שכר תורה שלמדתי עכשיו מה תקנה יש לי מיד המליך עצמו ואמר לילך אצל הישיבה של בבל וכל דין שיגזרו עלי אקבל שב לביתו והיה הולך צועק בכל הדרך וקרע בגדיו ואפר על ראשו פגע בו גוי אחד שכינו אמר לו ר' מאיר מה לך אמר לו מבקש אני ממך שתלך לעירי ותאמר וקרובי שלסטים באו עלי ואנסו כל מה שהיה לי מיד הלך הגוי ועשה כן ואמר לקרוביו שלסטים באו עלי ר' מאיר ולקחו מה שמצאו בידו מיד יצאו קרוביו לקראתו וספר להם כל המעשה שאירע לו אמרו לו קרוביו מה בלבך לעשות אמר להם אלך אצל ראש הישיבה של בבל וכל מה שיגזור עלי אעשה אמרו לו קרוביו בשוגג היית והקדוש ברוך הוא יסלח את עונך ולא תשמיע את הקול על זה שלא תעשה לעז על בני משפחתך אמר להם אם אשמע אני לקולכם הקדוש ברוך הוא לא יסלח עוני מה עשה ר' מאיר ז"ל הלך אצל ראש הישיבה וסיפר לו כל המעשה שאירע לו ואמר לו על מנת כן באתי לפניך שאקבל בשמחה כל מה שתגזור עלי אמר לו ראש הישיבה נחפשה היום דינך ולמחר אני

אומר לך מה תעשה למחר בא אצלו אמר לו חיפשתי דינך וראיתי מן הדין שארי יאכלך אמר לו אני אקבל עלי דין שמים צוה לעשות כן מיד שלח ראש הישיבה וקרא לשני אנשים גבורים ואמר להם הוליכו זה למקום אריות וקשרו ידיו ורגליו והשליכוהו שם ואתם הטמינו עצמכם באחת מן האילנות וראו מה יעשו לו האריות אם יאכלוהו הביאו לי עצמותיו ואספוד עליהם מאד על שקבל עליו דין שמים מיד הוליכו אלו האנשים ועשו לר' מאיר כאשר אמר להם ראש הישיבה [ויהי] בחצי הלילה בא ארי אחד ונהם בצידו והניחו והלך לו ולא עשה לו כלום למחר ספרו לו הדבר לראש הישיבה אמר להם עשו כן ליל שני עשו כן ויהי בחצי הלילה בא ארי הריחו והפכו על פניו והלך לו למחר חזרו אצל ראש הישיבה וספרו לו אמר להם עשו כן ליל שלישי ואם לא יזיקוהו צדיק גמור הוא והביאוהו לפני שאין עליו דין שמים ויהי בחצי הלילה בא ארי נוהם ושואג מאד בצידו והכהו בשיניו ועקר צלע אחת מצלעותיו ואכל ממנה כזית למחר הלכו וספרו לראש הישיבה אמר להם לכו והביאוהו לפני הואיל ואכל ממנו כזית כמו שאכלו כלו מיד הלכו והביאו אותו לפניו וצוה ראש הישיבה לרופאים ורפאוהו ושאל ממנו מחילה ואמר לו ראש הישיבה אשריך ר' מאיר שאתה צדיק גמור וכשחזר ר' מאיר לביתו יצא קול מן השמים ואמר ר' מאיר זוכה לחיי העולם הבא צא ולמד מזה המעשה של ר' מאיר שהוא צדיק גמור וחכם ולא חטא בידיעה ואלולי קיבל עליו דין שמים היה נטרד מן העולם הבא אם כן החוטא במזיד על אחת כמה וכמה השם יצילנו מאויבינו אשרי מי שלא נשא עיניו באשת איש

בתי מדרשות חלק א – מעשה רב כהנא וסליק בנו

טו

כתיב (משלי ג טו) יקרה היא מפנינים וכתיב (דברים יא ט) ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם אמרו חכמינו ז"ל חייב אדם ללמד את בנו תורה כבן שש כבן שבע שנאמר (ישעיה מג כא) עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו ואמרו חכמינו ז"ל (משנה אבות פרק ה כא) בן חמש שנים למקרא:

ההוא רב כהנא נתן לו הקדוש ברוך הוא בן ושמו סליק והיה בן חמש שנים מיד תפש אביו בידו ובא להוציאו מן הבית ללמדו תורה אמרה לו אמו של בן לאיזה מקום אתה מוליכו לבני אמר לה אמסרנו ביד רב שילמדנו תורה אמרה לו מוטב נמות שנינו ואל נראה בפרידת מחמד עינינו ישב אצלנו ולא ילמד תורה ולא הלכה ולא יעשה מלאכה אמר לה מהרי תני כתובתך ואתן לך מה שבתוכה ואקרענה אמרה לו מה מום מצאת בי כי תגרשני והלא כתוב בתורה (דברים כד א) כי מצא בה ערות דבר השיב ואמר לה אין מום גדול מזה שתמנעי בני ממים חיים ואין מים אלא תורה שנאמר (ישעיה נה א) הוי כל צמא לכו למים ואין חיים אלא תורה שנאמר (משלי ד כב) כי חיים הם למוצאיהם אמרה האשה לא כך תעשה אלא פשרה נעשה אני ואתה אמר כיצד אמרה תצא לשוק ותמצא רב מובהק ותעשה עמו תנאי שנים קצובים ילמד בנינו תורה ולא יצא מן הבית ואני אשרת את כבודו ואפלה בגדו וארחץ כתליו ואקטר וארתיח לו מים לרחוץ מיד רצה הבעל ויצא לשוק מצא חכם בעל ציצית בשבע חוליות אמר לו שלום עליך רבי אמר לו ועליך שלום אמר לו אדוני מה שמך אמר לו אליעזר זעירי שמי אמר לו יש לך אשה ובנים אמר לו הן אמר לו באיזה מקום אמר לו בזה המקום אמר לו רב כהנא אשת רבי תורה היא דכתיב (קהלת ט ט) ראה חיים עם (האשה) אשה אשר אהבת ובני אדוני הם התלמידים שנאמר (איוב א ו) ויבאו בני האלקים אלו התלמידים אמר לו טוב דברת אמר רב כהנא אדוני רצונך שתעשה עמי תנאי תלמד את בני תורה עשרים וחמש שנה ואתן לך אלף משקל זהב אם תלמדו עשרים וחמש שנה פחות חדש ותרצה לצאת אין [לך]

עמי מאומה ואם תשב עמי חדש ואתנחם אני אפרע לך כל שכרך אלף משקל זהב על מנת שלא תצא אתה וסליק בני מפתח ביתי אמר לו הרב אני מקבל מיד כתב רב כהנא שטר וימסרו לר' אליעזר ור' אליעזר כתב שטר ומסרו לרב כהנא למד סליק עשרים וחמש שנה ונעשה הבן בן שלשים שנה ומשעת יציאתו מבטן אמו ועד יום סוף שלמד לא יצא מפתח הבית לסוף שלמד פרע רב כהנא לר' אליעזר אלף משקל זהב והרשה סליק והלך לו:

יצא סליק לשוק ולבש בגדים נאים ולא הוציא עמו אף פרוטה אחת והיה מטייל בשוקים וברחובות עד שאחזו הרעב והצמא שמע מוכר המים אחד מבני משפחתו צועק בקול גדול בקבוק מים מסובך במי ורד ומושפך בתוכו מים קרים על נפש עיפה אשרי שותיו בקסקס אחד רמז סליק למוכר המים כשבא אצלו אמר לו השקיני מעט מים אמר לו תן קסקס ושתה מים אמר לו אני חכם ולמדני אבי באלף משקל זהב ולא תשקני מעט מים אמר לו אם חכמת חכמת לך ולצת לבדך תשא (משלי ט יב) ואם למדת תורה הרבה אל תחזק טובה לעצמך כי לכך נוצרת בראך אלקים להגות בה יומם ולילה ואני בראני לשאוב מים ולסבול על שדרתי ולמכור בקסקס ולפרנס את אנשי ביתי מיד כעס סליק והלך לביתו בפחי נפש קרע כל בגדיו והשליכן לפני אביו ואמו ואמר הלומד תורה מקרא משנה ותלמוד אינו שוה קסקס של מים ועתה רצוני לצאת לרשות אחרת:

טוב ארך אפים מגבור (משלי טז לב) זה רב כהנא שלא צעק וכעס על בנו אלא אמר אל תרצה את חבריך בשעת כעסו אמר ר' כהנא לסליק בנו רצונך לצאת לרשות אחרת אני מבקש תלך ותביא לי ארגז פלוני מן העליה ותפתח אותו ותתן לי מתוכו כלי קטן של כסף מסוגר בפונדא מיד הביאו לאביו פתחו והוציא ממנו מרגלית יפהפיה אדומה אמר לו בני קח זו המרגלית ולך ומכרנה ואני ואתה נחלוק את דמיה חצי לזקנותי וחצי לך לפי שבני משפחתך לא חסו עליך בקסקס מים על אחת כמה וכמה משפחה אחרת שלא יחוסו על כבודך אבל כשאתה מוכר המרגלית ותקח חלקך הם יקבלוך והכסף יענה את הכל (קהלת י ט) לך וקבל דבר אביך וכן תעשה קח את המרגלית גלויה ומפורסמת ותכנס בשוק המוכרים חליות קטנות משוחים באבר וזכוכית וטראה כמה ידמוה ואל תמכור אותו להם אחר כך תשאל לשוק של מרגלית הרי הם עשר חניות תראה להם המרגלית מראשון עד העשירי ואז תמכור אותה לעשירי ותבא מיד הלך לשוק מוכרי חליות קטנות דמו אותה בסלע מצרי כסף הלך לשוק של מרגליות והראה אותה להם הראשון נתן לו אלף משקל ושני יותר ושלישי יותר עד שקנה אותה העשירי בחמשה ועשרים אלף משקל כסף אמר לו סליק תן לי בכסף זהב נתן לו אלפים וחמש מאות משקל זהב נתן לסבל שכרו ונשאם עד שבא אצל אביו קרא לו ואמר לו תבא ונחלוק דמי המרגלית אמר לו אביו אני לא נתתי לך המרגלית למכרה אלא להודיע לך דעת ועתה אמור לי כיצד עשית בה אמר הלכתי אצל העניים ולא נתנו לי אלא סלע מצרי ולקחתי וכסיתי אותה והלכתי אצל המרגליים ראשון ושני עד העשירי ונתן לי דמיה אלפים וחמש מאות משקל זהב אמר לו אביו בני נתתי לך מרגלית ללמדך דעת דע בני שדמיך עם מוכר המים כדמי המרגלית אצל מוכר החוליות השועים באבר וזכוכית שלא ידעו דמיה ולא נתנו בעדה אלא סלע מצרי של כסף מפני שאינם מכירים בה כך אתה עם מוכר המים שאינו יודע כבודך שאין יודע בה אלא בעלי תורה שנאמר (משלי כז יז) ברזל בברזל יחד ואיש יחד פני רעהו וכמו שהמרגלית קנה אותה בחמשה ועשרים אלף כסף מפני שהוא מכיר אותה כך אתה אם תלך אצל החכמים יכבדו אותך והולך את חכמים יחכם אמר לו אדוני אבי להיכן אלך ואמצא חכמים אמר לו לך למבוי של רקחים הרי היום קבוץ גדול להם לך לשם ותשב על מחזה וטוב שיאמרו לך עלה משיאמרו לך רד ואם תמצא אותי ביניהם אל תכבדני אמר לו ברצון מיד הלך ושאל על מבוי של רקחים מצא שהם יושבים בבית אחד כתליו ארבעתם מקני האגם וקנים מתוקים

וכסוי למעלה בהדס וכופר ובעלי בנות שוח ומיני ורדים ובשמים אז ישב על המעלות עד קרוב לחצי היום והיו יושבים ושותים יין:

אחר כך בא רבה בר רב הונא והיה מושך בהמה בשלשלת של ברזל ופניה מכוסה בסדין הקריבה אצל ר' שמריה בן חפני ור' שמואל בן חפני אמר להם רבותי יש לכם יין ויש לי צלי קחו זו הבהמה ושחטוה אמר ר' שמריה לתלמיד אחד עמוד ושחוט יצא התלמיד לחוץ הגביה את הסכין וראה את הבהמה שהיא מעלת גרה ומפרסת פרסה וצוארה וראשה וחוטמה ופיה כמין כלב אמר אותו תלמיד חכמתי לא הגיע לשחיטת בהמה כזו אלא נחזיר אותה לפני חכמים אם ישירוה נשחטנה ואם יאסרוה נניחנה מיד חזר בה אצל חכמים אמרו עליה ברוך משנה הבריות אמר להם בעל הבהמה אם תתירוה נשחטנה או אסרוה ונלך בה היו שם ארבעת אלפים חכמים ולא היו בהם אחד שיאמר אסורה היא או מותרת אלא ספיקא לכל וספיקא דאורייתא לחומרא:

אמרו בני חפני עת שתייה אהובה לא עת התשובה מיד משכוח בעלה עד הפתח תפסה סליק בן רב כהנא אמר בעלה למה תפסת בהמתי אמר כדי לשוחטה אמר לו ארבעת אלפים חכמים לא יכלו להשיבני ואתה תרצה להשיב מעל המנעל אמר לו כל המשפיל את עצמו הקדוש ברוך הוא מגביהו ועתה נלך שנינו לפני חכמים ואני אתירה הלכו לפני החכמים אמר בעל הבהמה אתם תעידו על זה הבחור כי הוא אמר שיתיר את בהמתי אמר להם לא יעלה על דעתכם רבותי שהוא יחזור בה פעם שניה מכאן אלא אני ארביצנה ואשחטנה ואצלנה ואתן לו את העור וילך לדרכו אמרו לו חכמים אמור:

אמר סליק נקשרנה עד שתעלה בקולה אם ענתה כקול כבש מין בהמה היא ומותרת ואם ענתה בקול כלב מין כלב היא ואסורה אמרו חכמים חזק אמר בעלה תיכף שתקו כולם אמר דעו רבותי זו הבהמה יום אחד תענה כקול כבש ויום אחד תענה כקול כלב אמרו חכמים חזרה קושיא למקומה אמר סליק אני אתירה תצא בעדר אם ישבה בעדר ולא זזה מין בהמה היא ומותרת ואם נתאחרה לאחור העדר או לפני העדר מין כלב היא ואסורה אמרו חכמים חזק אמר בעלה יום אחד תלך לבדה ויום אחד לא תזוז מן העדר אמרו חכמים חזרה קושיא למקומה אמר סליק אני אתירנה נשחטנה אם יש לה בית כוסות בהמה היא ומותרת ואם לאו מין כלב היא ואסורה אמרו חכמים חזק אמר בעל הבהמה מינין הרבה מזו עמי אשחט אחד ואמצא בה בית כוסות ואחד לא אמצא בה כלום אמרו חכמים חזרה קושיא למקומה אמר סליק אני אתירה אתן לפני מלח אם אכלה ברצונה מין בהמה היא ומותרת ואם לאו מין כלב ואסורה אמרו חכמים חזק אמר בעלה זו הבהמה יום אחד תאכל מלח ויום אחד לא תאכל אמרו חכמים חזרה קושיא למקומה אמר סליק אני נותן לפני מים אם שתת בשפתיה כמו הבהמות מין בהמה היא ומותרת ואם לקקה בלשונה מין כלב היא ואסורה אמרו חכמים חזק אמר בעלה יום אחד תשתה בלשונה ויום אחד תלוק בלשונה אמרו חכמים חזרה קושיא למקומה אמר סליק ניתן לפני עשב ובשר אם אכלה עשב ומאסה הבשר מין בהמה היא ומותרת אמרו חכמים חזק אמר בעלה יום אחד תאכל בשר ויום אחד תאכל עשב אמרו חכמים חזרה קושיא למקומה אמר סליק אני אתירנה נשחטנה ונקח חתיכה מבשרה ונשים על האש אם נצטמקה ונקצרה ונפלה על האש מין בהמה היא ומותרת ואם נקדרה לאורכה כרצועה מין כלב היא ואסורה שאינו נקדר על האש אלא בשר הכלב בלבד מיד נשק רגלו בעל הבהמה ואמר לו אשריך ואשרי יולדתך ואשרי מי שלמדך אמר בעל הבהמה וכיצד בודקין אמר סליק תניח בהמה זו ותלך ותביא כבש וכלב ועבד ושלישה סכינין הלך והביא הכל לפני חכמים לקח סליק סכין ושחט הבהמה הספיקה ורב כהנא שחט הכבש והעבד שחט הכלב פשטו העורות והדליקו מדורות אש לפניהם ולקחו חתיכה מן הספק וחתיכה מן הכבש וחתיכה מן הכלב ושמו על האש הספק והכבש היו צורתם אחת על האש

ונצטמקו ונעכלו ונקצרו אבל בשר הכלב נקדר לארכו כרצועה מיד הודו כולם לרב סליק ועמדו ונשקו אותו והניחוהו בראש והלכו לשלום

בתי מדרשות חלק א – סידור רבה דבראשית רבה

א

בראשית ברא אלקים (בראשית א א) אל תיקרהו בראשית אלא ברא שית וכן אתה מוצא בראשית ששה אותיות הן שבהן נבראו שמים וארץ שנאמר כי ביה ה' צור עולמים (ישעיה כו ד) יה שתים ידוד ארבע הרי כאן ששה הרי למדתה שבאילו שמות ששה ברא הקדוש ברוך הוא את השמים ואת הארץ ושמה תאמר שמים וארץ בלבד נבראו והלא העולם הזה והעולם הבא נבראו בהן שנאמר כי ביה יי צור עולמים (שם) הא למדתה שבאילו ששה אותיות ברא הקדוש ברוך הוא השמים וארץ העולם הזה והעולם הבא:

ב

דבר אחר בראשית מהו בראשית באות אחת ברא הקדוש ברוך הוא את השמים ואת הארץ ואיזהו אות אחת שבה נבראו שמים וארץ שנאמר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם אל תיקרי בהבראם אלא בה' בראם באות זה ברא הקדוש ברוך הוא את השמים ואת הארץ העולם הזה והעולם הבא וחתמה בטבעת אהיה אשר אהיה ומפני מה חתמה בחותם שאילו לא חתמה בחותם י"ה אין כל ביריא יכולה לדרוש באותותיה מפני שלהבת אש וכל מי שהיה בא לדרוש באותותיה מיד מתמלא כל העולם כולו אש לפיכך סתם אותותיה וחתמו בחותמו לפיכך נאמר בראשית ברא אלקים:

ג

דבר אחר בראשית ברא אלקים אילו שש מדות שבמעשה ידי אומן ואילו הן בנויות רקימות אמיצות שרישרות יטיבות תמיכות אמר הקדוש ברוך הוא בראשית בניתי ריקמתי אימצתי שרשרתי יטיבתי תמכתי את השמים ואת הארץ:

ד

דבר אחר בראשית בראשית ראיית את אבותיכם (הושע ט ז) בראשית בראשית לגזירה שוה מלמד שלא ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו אלא בשביל ישראל שאין ראשית האמור אלא ישראל שנאמר קודש ישראל ליי ראשית תבואתה (ירמיה ב ג):

ה

דבר אחר בראשית אל תיקרי בראשית אלא ברא ראשית מלמד שלא ברא הקדוש ברוך הוא את העולם אלא בשביל שנקראו ראשית אילו הן תורה וישראל ויראת יי תורה מנין שנאמר יי קנני ראשית דרכו (משלי ח כב) ואין דרכו אלא תורה שנאמר דרכיה דרכי נועם (שם ג יז) אילו תורה נביאים וכתובים וכל נתיבותיה שלום אילו מדרש הלכות ואגדות ומנין שישראל נקראו ראשית שנאמר קודש ישראל ליי

ראשית תבואתה (ירמיה ב ג) ומנין שיראת יי נקרא ראשית שנאמר ראשית חכמה יראת יי (תהלים קיא י) מיכן שגדולה יראה לפני יי מכל חכמה ובינה שברא בהן הקדוש ברוך הוא את העולם שנאמר הן יראת יי היא חכמה (איוב כח כח) ואין הן אלא אחד שכן בלשון יוני קורין לאחת הינא ומנין שברא הקדוש ברוך הוא את העולם בחכמה ובינה שנאמר יי בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה (משלי ג יט) ושוא תאמר שמים וארץ בלבד נבראו באילו ו' אותיות והלא העולם הזה והעולם הבא ושמונה עשר אלף עולמים נבראו בהן שנאמר כי ביה יי צור עולמים (ישעיה כו ד) להודיע שברא הקדוש ברוך יי"ח אלפים עולמים והעולם הזה והעולם הבא שנאמר בהן צור עולמים צור עולם לא נאמר אלא צור עולמים העולם הזה והעולם הבא וי"ח אלפים עולמים ומנין שיש שמונה עשר אלף עולמים והעולם הזה באמצעיהם שנאמר סביב שמונה עשר אלף ושם העיר מיום יי שמה (יחזקאל מח לה) מלמד שמיום שהתחיל הקדוש ברוך הוא וברא את העולם ותיקן מעשה בראשית קבע הקדוש ברוך הוא שמה של ירושלים ושמה של ארץ ישראל כדי להשרות שכינתו בתוכו ואחר כך נתעלה וישב ברומו של עולם שנאמר רומה על השמים אלקים ועל כל ארץ כבודך (תהלים נז ו):

ו

דבר אחר כי ביה יי צור עולמים מלמד ששתים עשרה ארצות ברא הקדוש ברוך הוא כנגד שנים עשר שבטים וארץ ישראל וירושלים באמצעיהם שנאמר יצב גבולות עמים למספר בני ישראל (דברים לב ח):

ז

דבר אחר צור עולמים שאין צייר כיוצא בו שצר עליונים ותחתונים בלא סממנים ובלא כלום יגיעה ברא מאה ותשעים וששה אלפים עולמים ברוח פיו ובדבר שפתיו שנאמר בדבר יי שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם (תהלים לג ו) ומנין שברא הקדוש ברוך הוא מאה ותשעים וששה אלפים עולמים בגמטריא כך ע' שבעים ו' ששה ל' שלשים מ' ארבעים י' עשרה מ' ארבעים הרי מאה ותשעים וששה אלפים עולם ברא הקדוש ברוך הוא למענו שנאמר כל פעל יי למענהו (משלי טז ד):

ח

דבר אחר צור עולמים שהוא דומה לצור שסובל את כל עמודי הבית אף כך הקדוש ברוך הוא סובל אותן קצ"ו אלפים עולמים והעולם הזה והעולם הבא תחת זרועו הגדולה ודומה כמין קמיע שהוא תלוי בזרוע גיבור שנאמר ומתחת זרועות עולם (דברים לג כז) לכך נאמר כי ביה יי צור עולמים הא למדתה שבאילו שש אותיות ברא הקדוש ברוך הוא שמים וקצ"ו אלפים עולמים והעולם הזה והעולם הבא וכל מדות שבהן וכולם חתמם בטבעת אהי"ה אשר אהי"ה העולם הזה חתם באהי"ה א"ה מלמעלה י"ה מלמטה אבל כסא הכבוד חתמו בטבעת י"ה יהו"ה י"ה זו שכינה יהו"ה זו רבון העולמים ומפני מה חתמם בחותמו שאילו לא חתמם בחותמו אין כל בריה יכולה להשתמש באותיות י"ה מפני שלהבת אש שיורדת לפני הקדוש ברוך הוא לשרוף את העולם באותה שעה שבשעה שאדם דורש באותיות שמו של הקדוש ברוך הוא אותן אותיות של אש שהן עומדות כנגד כתרו של הקדוש ברוך הוא פורחות משעה לשעה ומעונה לעונה ומרגע לרגע וכיון שהן שומעות קול מדרש הדורש יורדות לשרוף את כל העולם מפני שאומרות זו לזו מה טיבו של זה שהוא משתמש ברזי אותיות של שם המפורש לפיכך חתם אותיות י"ה משבעת ימי בראשית וחתמם בחותם אהי"ה אשר אהי"ה וכל מי שהוא בא לדורש באותיות י"ה מיד כשיורדות

אותיות של אש שהן עומדות כנגד כתרו של גבורה ומבקשים לשרוף את העולם כדי שיהו עומדות ועושות עליהן מלחמה אותן אותיות באה"ה אשר אהיה ועושות עליהן מלחמה ואינן מניחות אותן לשרוף את העולם ואילו הן אותיות של אש שהן עומדות ופורחות בכנפי להבה כנגד כתר גבורה ת"א צ"ץ שצבצ"ץ ט"ר ינו"ד י"ה הו"ד ח"ד וד"ר עטר"ת י"ה גציט"א ט"א ופריש"א אילו ארבעים ושלוש אותיות של אש שהן פורחות בכנפי להבה כנגד כתר גבורה:

ט

דבר אחר בראשית בראשונה ברא הקדוש ברוך הוא שמים וארץ וכונן מעיינות והכין תהומות והכין שבעה מעיינות למעלה וכנגדן יסד ז' תהומות למטה נטה רקיע למעלה וכנגדו יסד אדמה למטה נטה שחקים למעלה וכנגדו יסד חרבה למטה נטה מכון למעלה וכנגדו יסד יבשה למטה נטה מעון למעלה וכנגדו יסד ארקא למטה יסד זבול למעלה וכנגדו יסד תבל למטה נטה ערבות למעלה וכנגדו יסד חלד למטה נטה כסאו למעלה ומכבודו נתן למטה:

י

בשיני פילג את המים ומהן לקח למעלה ומהן נתן למטה המים שנתן למעלה כונן עליהן שבעה מעונות וכסא הכבוד ומחיצתן של מלאכים ושתן למטה יסד עליהן ז' תהומות וכל מידות שבהן וכיפת רקיע נתן על פני המים כדי להבדיל מן המים העליונים למים התחתונים ומפני מה הפרישן הקדוש ברוך הוא מפני שהמים העליונים זכרים והתחתונים נקבות וכשבקשו להשתמש זה עם זה בקשו להחריב את העולם באותה שעה היו המים הנקבות עולים להרים ויורדים לגבעות וזכרים היו רצים אחריהם עד שגער בהן הקדוש ברוך הוא והפרישן זה מזה שנאמר יעלו הרים ירדו בקעות (תהלים קד ח) ומנין שגער בהן הקדוש ברוך הוא שנאמר מן גערותך ינוסון (שם שם ט) ואין בין מים העליונים למים התחתונים אלא שלש אצבעות בלבד וכיפת רקיע מוקפת ביניהם כדי להבדילן זה מזה שנאמר ויעש אלקים את הרקיע ויבדל וגו' (בראשית א ז):

יא

בשלישי אסף המים למקום אחד והראה את היבשה וקרא לה ארץ והוציא ממנה עצים ועשבים וכל מיני זרעים ועץ פרי ועץ עושה פרי וכל מיני נטיעות בענפיהם בפירותיהם וכל מיני דשאים וכל מיני קיטניות בין שעושין פירות בין שאינן עושין פירות שנאמר ויאמר אלקים תדשא הארץ וגו' (שם שם יא):

יב

ברביעי ברא מאורות להבדיל בין היום ובין הלילה נתן שמש למשול ביום וירח וכוכבים למשול בלילה שנאמר ויעש אלקים את שני המאורות הגדולים וגו' (שם שם ט"ז):

יג

בחמישי ברא דגים טמאים וטהורים וכל שרצי המים ועופות טמאים וטהורים על פני הארץ וכל מיני חגבים שנאמר ויאמר אלקים ישרצו המים וגו' (שם שם כ):

יד

בששי ברא בהמות וחיה ורמש ושבע חיות ושקצים ורמשים שנאמר תוצא הארץ נפש חיה למינה בהמה ורמש וגו' (שם שם כד) אחר כולם ברא אדם למשול בכולן דבר דיבר והכין צבאיו וכל אחד ואחד ציוה על עבודתו גידל מלאך בראש כולם וגבריא אל בראש השרים הלל וזמרה טעמם בפיהם שיר ותושבחות בגרון כולם ויעש לו בים דרכים ובמים עזים נתיבות עשויים זה לזה אומרים מה נעשה ומלאך ידיד מלמדן וסולמות עשה מזה לזה שבהן עולין ויורדין מהן עולין לומר שבח ומהן יורדים לשום שלום בעולם מפני שכל מלאך ומלאך ממונה על כל ביריא וביריא לשומרו:

טו

בין השמשות נבראו עשרה דברים ואילו הן פי הארץ פי הבאר ופי האתון והקשת והמן והמטה והשמיר והכתב והמכתב והלוחות ויש אומרים אף מקלו של משה ועמוד האש ועמוד הענן ויש אומרים אף המזיקין וקבורתו של משה ומערה שעמד בה משה ואליהו ור' יאשיה שאמר משום אביו אף האיל ויש אומרים אף הטבח והגרע ור' יוחנן אמר אף הצבת צבתא מצבתא מתעבדא צבתא קדמתא מאן עבדא בריא בידי שמים הוה אמרו לו והלא יכול לעשות דפוס להניחה לתוכו ויתכנה וכל דאית בה אלא לא בריא הות אלא מעשה הות:

טז

בשביעי ישב הקדוש ברוך הוא על כסא שמחה והעביר לפניו שר של שמים בשמחה גדולה ושר של ארץ בשמחה גדולה שר של ימים בשמחה גדולה שר של נהרות בשמחה גדולה שר של הרים בשמחה גדולה שר של גבעות בשמחה גדולה שר של תהומות בשמחה גדולה שר של חמה בשמחה גדולה שר של לבנה בשמחה גדולה שר של כימה בשמחה גדולה שר של כסיל בשמחה גדולה שר של כוכבים בשמחה גדולה שר של מזלות בשמחה גדולה שר של גן עדן בשמחה גדולה שר של גיהנם בשמחה גדולה שר של שמים בשמחה גדולה שר של שקצים שר של רמשים שר של חיות שר של בהמות שר של דגים שר של חגבים שר של עופות שר של מלאכים שר של בריות שר של ביריה ובריה שר של כל רקיע ורקיע שר של כל גדוד וגדוד שר של חיות הקודש שר של כרובי הכבוד שר של אופני גבורה בשמחה גדולה ושאר כל שר ושר נכבד ונחמד ונהדר ונערץ והיו כולם עומדין בשמחה גדולה במעון של שמחה ושחקין ומשמחין ומרקדין ומנגנים ומקלסין לפניו בכל מיני קילוס ובכל מיני זמר ובכל מיני שבח והלל והיו מלאכי השרת פותחין פיהן ואומרים יהי כבוד יי לעולם ישמח יי במעשיו (תהלים קד לד) והיה ערבות רקיע מלא שמחה וקול והוד והן יודעין תוקף וגאווה ותפארת תהילה ורינה שירה וצהלה נצח עושר וכבוד והוד והדר באותה שעה שנאמר הוד והדר לפניו (תהלים צו ו) כנגד שבת ועוז ותפארת כנגד שבת וינפש הביא הקדוש ברוך הוא שרה של שבת והושיבה על כסא הכבוד והביא לפניו כל שר ושר של כל רקיע ורקיע של כל תהום ותהום והיו מרקדין ומשמחין לפניו ואומרים שבת הוא ליי ושאר כל השרים הגדולים משיבין ואומרים ליי היא שבת ואף אדם הראשון העלהו הקדוש ברוך הוא לשמי שמים העליונים לשוב ולשמוח בשמחתה של שבת שבה עשה הקדוש ברוך הוא חנוכת שמים וארץ והכל היו שמחין בה ואף אדם הראשון שש ושמח עמהן והיא היתה תחילה וראש לכל השמחות כולם פתח את פיו ואמר מזמור שיר ליום השבת אמר הקדוש ברוך הוא לשבת אתה אמרת מזמור שיר ליום השבת ולי אין אתה אמר מזמור

שיר שאני אלקי השבת עד שעמדה שבת על רגליה ונפלה על פניה לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה טוב להודות ליי וכל סידרי בראשית השיבו אחריה ואמרו ולזמר לשמך עליון סליק סידרא דבראשית דמרכבא

בתי מדרשות חלק ב – פרק ראיות יחזקאל

טז

ויהי בשלושים וג' (יחזקאל א א) מה טיבן שלשים כנגד שלשים מלכים שעמדו להם לישראל שכך אמרו ליחזקאל אבותינו לקו במדבר ארבעים שנה יום לשנה יום לשנה אף אנו לקינו [כנגד] כל מלך ומלך שעמד עלינו:

ברביעי בחמשה לחדש (יחזקאל שם) מה נשתנה תמוז שבו ראה יחזקאל את הגבורה והלא סימן רע הוא לישראל שכן שנו חכמים במשנה בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות אלא אמר ר' לוי להודיע שבחו וגבורתו של הקדוש ברוך הוא שבתמוז לקו ובו נתגלגלו רחמיו של הק' [הקדוש ברוך הוא] עליהם מהו ואני בתוך הגולה אמר רב התחיל יחזקאל [קורא] קתיגור לפני הקדוש ברוך הוא אמר לפניו רבוננו של עולם לא כהן אני ולא נביא אני מפני מה ישעיהו נתנבא בירושלם ואני בגולה בישעיהו כתיב (ישעי' א א) חזון ישעיהו בהושע כתיב (הושע א א) דבר יי אשר היה אל הושע וגו' ואם תאמר הם נתנבאו טובות ואני רעות לאו אלא אני טובות והן רעות משלו משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שיש לו עבדים הרבה ומינה אותם על המלאכה פקיה שהיה בהם עשאו רועה התחיל פקיה צוויח ואומר חביריי בישוב ואני במדבר [כך] יחזקאל היה אומר כל חביריי בירושלם ואני בגולה:

מיד פתח לו הקדוש ברוך הוא ליחזקאל שבעה מדורין שלמטה והיה יחזקאל מסתכל בהם וראה כל מה שבמעלה ואלו הן שבעה מדורין שלמטה אדמה ארץ חלד ונשייה ודומה שאול וטיט היון אדמה מנ' [מנין] ותבקע האדמה (במדבר טז לא) ארץ מנין ותפתח הארץ (שם לב) חלד מנין האזינו כל יושבי' חלד (תהלים מט ב) דומה מנין ולא כל [יורדי דומה] (שם קטו יז) נשייה מנין וצדקתך בארץ נשיה (שם פח יג) שאול מנין ויעלני מבור שאון (שם מ ב):

אמר ר' יצחק הראהו הקדוש ברוך הוא ליחזקאל מימי בראשית החבושין בים הגדול ובנדבכין שנאמר (איוב לח טז) הבאת עד נבכי ים הראהו הר מתחתיו של נהר שבו עתידין כלי בית המקדש לחזור עד שיחזקאל מסתכל פתח הקדוש ברוך הוא לו שבעה רקיעים וראה את הגבורה משלו משל למה הדבר דומה לאדם שנכנס אצל ספר וסיפר לו את שער ראשו ונתן לו מראה והיה רואה בו עד שהוא רואה במראה הזה המלך עובר ראה את המלך וחיילותיו עמו על הפתח חזר ואמר לו הספר חזור וראה את המלך אמר לו כבר ראיתי את המראה [אותו במראה] כך יחזקאל עמד על נהר כבר והיה מסתכל במים ופתחו לו שבעה רקיעים וראה כבוד הק' [הקודש] והחיות ומלאכי שרת וגדודים ושרפים ונוצצי כנף מחוברים במרכבה הן עוברים בשמים ויחזקאל רואה אותן במים לכך נאמר על נהר כבר ראוי לו' [לומר] [נפתחו] השמים מהו נפתחו השמים מלמד שפתחו לו ליחזקאל שבעה רקיעים שמים ושמי שמים זבול וערפל שחקים וערבות וכסא כבוד:

אמר ר' לוי משום ר' יוסי מעוניה שא' [שאמר] ר' מאיר שבעה רקיעים ברא הקדוש [ברוך הוא] ושבעה מרכבות בהן א' אמר אפשר שכך אמר לו הקדוש ברוך הוא ליחזקאל על תניי אני מראה אותך המרכבה

שלי כדי שתפריש [שתפרש] להם לישראל שנאמר (יחזקאל מד) הגד את כל אשר אתה רואה לבית ישראל ואומר (שם ג יא) ויאמר אלי בן אדם את כל דברי אשר אדבר אליך קח בלבבך ובאזניך שמע ולך בא אל הגולה אל בני עמך וגו' אילא לדורשן לאדם [רק] מה שהעין יכולה לראותו ומה שהאוזן יכולה לשמוע:

אמר ר' יצחק מן הארץ ועד הרקיע מהלך חמש מאות שנה שנאמר למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה (דברים יא כא) ועוביה של רקיע מהלך חמש מאות שנה ורקיע אין בו אלא חמה ולבנה וכוכבים ומזלות ומרכבה אחת (בתורה) [בתוכה] ומה שמה של מרכבה של רכש שנאמר רתום המרכבה לרכש (מיכה א יג) ומים שעל גבי הרקיע מהלך חמש מאות שנה שנאמר ויקרא אלקים לרקיע שמים (בראשית א ח) אל תקרא שמים אילא שם מים כאי זה צד עשויה כאהל שנאמר היושב על חוג הארץ [וגו'] וימתחם כאהל לשבת (ישעיה מ כב) ואין עשויה אילא כקובה ורוחבו גדול מן האדמה ושפתותיו מגיעות עד הים והרוח נכנסת בין צדדיו להבדיל בין המים העליונים למים התחתונים מן הים ועד שמי השמים מהלך חמש מאות שנה ומלאכי שרת שהן מקבלין קדושה שרויין בה ואם תאמר קבועין בו [לאו] אילא אמר ר' לוי חדשים לבקרים רבה אמונתך (איכה ג כג) ומאיכן נבראין מנהר דינור וכיון שנבראין מושיטין ידיהן ונוטלין מן האש שבנהר דינור ורוחצין שפתותיהם ולשונם אחר [כך] מקבלין עליהן קדושה וקול שלהן אינו פוסק מן זריחת חמה ועד שקיעת חמה שנאמר ממזרח שמש וגו' (תהלים קיג ג) מיד נגנזין ונבראין תחתיהן אחרים ומרכבה (אחת) [אחרת] יש בו ומה שמה של מרכבה של סוסים שנאמר ראיתי הלילה והנה איש רוכב על סוס אדם וגו' (זכריה א ח) ומן שמי שמים ועד זבול מהלך חמש מאות שנה ומה יש בו בזבול אמר ר' לוי משם ר' חמא בר עוקבא שאמר משם ר' יוחנן השר אינו שרוי אלא בזבול והוה [והוא] מלואו של זבול ולפניו אלפי אלפים וריבי רבבות המשמשין אותו עליהם אמר דניאל חזה הוית עד די כרסון וגו' נהר די נור נגד (דניאל ט ט) ומה שמו קימוס שמו ר' יצחק אומר מעתה שמו ר' ענייני בר ססון אומר בזבול שמו ר' תנחום הזקן אומר אטטיה שמו אלעזר נדודיה אומר מיטטרון כשם הגבורה ומשמשין בשום אומרים סלנס שמו קסבק (בסקבס) שמו בשום [בשם] יוצר העולם ומה שמה של מרכבה של זבול הלוייה שמה עליה אמר דויד (תהלים סח לד) לרכב בשמי [שמי קדם] מזבול ועד ערפל מהלך חמש מאות שנה וכן עוביה מהלך חמש מאות שנה וחופתה של תורה בתוכה שנאמר ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלקים (שמות כ כא) והמרכבה בתוכו שבו ירד הקדוש ברוך הוא להר סיני ומה שמה מרכבה למלכים [למלאכים] עליה אמר דוד רכב אלקים ריבותים וגו' (רכב אל רבות') (תהלים סח יח) מן ערפל ועד שחקים מהלך חמש מאות שנה וכן עוביה מהלך חמש מאות שנה ומה יש בו ירושלם הבנויה מתוקנת ומקדש והיכל ועדות וארון ומנורה ושלחן וכלים וכל תכשיטי [בית] המקדש והמן שאכלו ישראל ומנין [שכלי המקדש] כולם נתונים [שם] שנאמר תנו עז לאלקים (שם לב) [ומרכבה בתוכה ומה שמה] מרכבה של כרוב שבה רכב וירד לים סוף [שנאמר] וירכב על כרוב ויעף וגו' (תהלים יח יא) ומן שחקים ועד מכון מהלך חמש מאות שנה וכן עוביו של מכון מהלך חמש מאות שנה ומה יש במכון אוצרות שלג ואוצרות ברד ומחת פרענותן של רשעים ומתן שכרן של צדיקים מן מכון ועד ערבות מהלך חמש מאות שנה וכן עוביו מהלך חמש מאות שנה ומה יש בו גנזי ברכה (ואוצרות שלג) ואוצרות שלום ונשמות של צדיקים ורוח נשמות שהוא עתיד להבראות ומחת פרענותן של רשעים ומתן שכרן צדיקים ומרכבה בתוכה ומה שמה עב שמה שבו ממהה [ממחה] מצרים [שנאמר] יי רכב על עב [קל ובא מצרים] [ישעיה יט א] ומן ערבות ועד כסא כבוד מהלך חמש מאות שנה וכן עוביו מהלך חמש מאות שנה ומה יש בו בערבות [ראשי] החיות ומקצת כנפי החיות שנאמר ותחת הרקיע כנפיהם ישרות (יחזקאל א כג) מרכבה (ו לה בתורה) [גדולה בתוכה] שבה עתיד הקדוש ברוך הוא לירד ולשפוט את כל האומות עליה אמר ישעיה (סו טו) כי הנה יי באש יבוא וכסופה מרכבתיו ומה שמה מרכבות אש וסערה למעלה [מהן] כנפי החיות כנגד שבעה רקיעים ושבעה עוביין למעלה מהן

הקדוש ברוך הוא יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתגדל ויתהדר ויתנשא ויתעלה ויתקדש שמייה דמלך מלכי המלכים ברוך הוא קיים כל עלמיה אמן ואמן נצח סלה ועד סליקו ראיות יחזקאל (ג) בן בוזי הכהן

בתי מדרשות חלק ב – פרק רבי שמעון בן יוחאי

טז

אילו הן הנסתרות שנגלו לר' שמעון בן יוחאי כשהיה מתחבא מפני קיסר מלך אדום ועמד בתפלה ארבעים יום ולילה וכך אמר יי אלהים עד מתי עשנת בתפלת עמך (תהלים פ ה) מיד נגלו לו סתרי הקץ וסתומות וישב לו דורש וירא את הקני וישא משלו ויאמר (במדבר כד כא) כיון שראה מלכות ישמעאל שהיא באה התחיל אומר לא דיינו מה שעשת בנו מלכות הרשעה אמר ר' שמעון כך נענה לי מטטרון שר הפנים אל תירא בני שאין הקדוש ברוך הוא עתיד להוציא את ישראל אלא שגלוי וידוע לפניו בלחץ שישאל לחוצים בו הקדוש ברוך הוא מוציא מלכות ישמעאל עליהם כדי להושיעם מיד מלכות הרשעה והוא מעמיד עליהם נביא שוטה ואיש הרוח והוא מכבש לפנייהם את הארץ והם באים ומחזיקים המלכות בגדולה ואיבה גדולה תהיה ביניהם ובין בני עשו אמרתי לו וכי ישועה הם בני ישמעאל אמר לי ולא כך ראה ישעיה וראה רכב צמר פרשים רכב חמור רכב גמל (ישעיה כא ז) וכך היה ר' שמעון אומר מפני מה הקדים רכב חמור לרכב גמל לא היה צריך לומר אלא רכב גמל קודם ואחר כך רכב חמור אלא כיון שהוא יוצא רוכב על גמל צמחה מלכות רוכב על חמור ורכב גמל מכיון שהוא יוצא מלכות ישמעאל שהיא תשועה לישראל כתשועת רוכב על חמור ועוד היה ר' שמעון אומר ששמע מר' ישמעאל שכיון שמלכות ישמעאל באה הם עתידין למוד את הארץ בחבלים שנאמר (דניאל יא לט) והאדמה יחלק במחיר והם עושים בתי קברות מרעה צאן אשפתות

בתי מדרשות חלק א – צוואת נפתלי

טז

ויהי כאשר זקן נפתלי ובא בשיבה טובה ובא גם בגבורות ועבר משפט שוא ויחל לצוות את בניו ויאמר להם בני גשו וקבלו מצות אביכם ויענו ויאמרו לו הננו לשמוע ולקיים לכל אשר תצונו ויאמר להם איני מצוה לכם לא על כספי ולא על זהבי ולא על כל העבודה אשר אני מניח לכם תחת השמש ואיני מצוה אתכם דבר כבד שאינכם יכולין לעמד בו אבל אני אומר לכם דבר קל שאתם יכולים לקיימו וענו והשיבו בניו שנית ואמרו דבר אבינו כי שומעים אנחנו אמר להם איני מצוכם אלא על יראת ה' ואותו תעבדו ובו תדבקו אמרו לו ומה הוא צריך לעבדתנו אמר להם לא הוא צריך לכל בריה אלא כל בריות עולמו צריכים לו אבל לא תהו יצר לעולמו אלא כדי שייראו מלפניו ושלא יטעה איש לרעהו מה שלא ירצה לנפשו אמרו לו אבינו כלום (כז) ראיתנו שפירשנו מדרכיך ימין ושמאל ומדרכי אביך ימין ושמאל אמר להם עד ה' ואני בכם שכדברכם כן הוא אבל יראתי על העתידות לבוא שלא תתעו אחרי אלילי בני נכר ולא תלכו בחקות גוי הארצות ולא תשתתפו עם בני יוסף זולתי עם בני לוי ועם בני יהודה אמרו לו מה ראיתה לצוות על ככה אמר להם לפי שידעתי שעתידים בני יוסף לסור מאחרי ה' אלהי אבותם ולהחטיא את בני ישראל ולהגלותם מעל אדמתם הארץ הטובה בארץ לא לנו כאשר גלינו על ידו לשיעבוד מצרים ועוד אספרה

לכם החזון אשר ראיתי בהיותי רועה בצאן והנה שנים עשר אחי רועים עמי בשדה והנה אבינו בא ואמר לנו בני באו ותפשו לפני כל אחד אשר יעלה בחלקו ונענה ונאמר לו ומה נתפוס והנה אין אנו רואין אלא השמש והירח והכוכבים אמר להם ומהם כשמוע לוי כן ויתפוס מרדע בידו וידלג על השמש וישב וירכב עליו וכראות יהודה ויעש גם הוא כן ותפס מרדע בידו וקפץ על הירח וירכב עליו וגם תשעת השבטים כל אחד מהם רכב על כוכבו ומזלו בשמים ונשאר זולתי שבט יוסף לבדו בארץ אמר לו יעקב אבינו בני ואתה למה לא עשית כאחייך אמר לו אבי ומה לילודי אשה בשמים וסופן על הארץ יעמדו בדבר יוסף כן הנה שור אחד גבוה עומד אצלו ולו כנפים גדולים ככנפי החסידה קרניו גבוהים כקרני ראמים ואמר לו יעקב קום יוסף ורכב עליו ויקם יוסף וירכב על השור ויעקב אבינו הלך מאתנו בעוד שתי שעות היה יוסף מתגאה על השור שפעמים היה הולך ורץ ופעמים היה בו מעופף עד שהגיע אצל יהודה ויושט יוסף הנס אשר בידו ויחל להכות את יהודה אחיו אמר לו יהודה אחיו למה תכני אמר לו שנים עשר מרדעות שבידך ולי אחת עתה תן לי עשר והיה שלום וימאן יהודה לתתם לו והכהו יוסף עד שנטל ממנו העשרה שלא בטובתו ולא נשאר בידו של יהודה כי אם שתיים אמר להם לעשרה אחיו מה לכם ליהודה ולוי סורו מאחריהם ולכו אחרי וכשמעו אחיו הדבר מפי יוסף סרו מעל לוי ויהודה כאיש אחד ללכת אחרי יוסף ולא נותר עם יהודה בלתי בנימין ולוי כראות כך ירד בעצבון רוחו מעל השמש אמר לו לבנימין אחיו בנימין אחי הלא אחי אתה לכה גם אתה עמי וימאן בנימין ללכת אחרי יוסף אחיו ויהי בהפנות היום והנה רוח גדולה ותפריד בין יוסף ובין אחיו לא נותר במשך שנים יחד ויהי כראות את החזון הזה ואומר אותו ליעקב אבי ואמר לי בני לא יעלה ולא יוריד כי לא משנה הוא ולא חלף זמן מרובה ויראני עוד חזון אחר שהיינו כולנו עומדים עם יעקב אבינו על שפתו של ים הגדול והנה אניה גדולה הולכת בלב ים בלא מלח ובלא איש אמר לנו אבינו הרואים אתם מה אני רואה אמרנו לו [אנו] רואים אמר לנו ממני תראו וכן תעשו והפשיט יעקב אבינו את בגדיו והפיל את עצמו הימה וכולנו אחרי וקדמו לוי ויהודה תחילה וקפצו לתוכה ויעקב עמנו והנה בספינה כל טובות שבעולם אמר להם יעקב אבינו הביטו נא אל התורן מה כתוב עליו שאין ספינה שאין שם בעלה כתוב על התורן ויסתכל לוי ויהודה ויראו והנה כתוב על התורן זו האניה לבן ברכאל היא וכל טוב שיש בה כשמוע יעקב אבינו כן שמח ונתן קידה והעלה הודיה להקדוש ברוך הוא אמר לא דיי שברכני בארץ אלא ברכני בים מיד אמר לנו בני עתה התגברו וכל אחד מה שיתפוס הוא חלקו מיד דילג לוי על התורן הגדול שבה וישב עליו ושני לו קפץ גם יהודה על התורן השני הסמוך לתורן של לוי וישב גם הוא עליו ושאר אחי החזיק גבר במשוטו ויעקב אבינו תפס שני הקברניטין כדי ליישר את הספינה בהן ונשאר יוסף לבדו אמר לו אבינו יוסף תפוס גם אתה משוטך ולא אבה יוסף כראות אבי כי לא אבה יוסף לתפוס משוטו אמר לו בני גש הנה ותפוס אחד מהקברניטין ותישר את הספינה ואחייך ישוטו במשוטות עד הגיעכם אל היבשה ולימדנו לכל אחד ואחד ואמר לנו ככה תנהיגו את הספינה ואינכם מתפחדים מכל גלי הים ומרוח סערה אם יעמוד עליכם והי בכלותו לצוות לנו ויתעלם מאתנו ויתפוס יוסף בשני הקברניטין אחד מימינו ואחד משמאלו ושאר אחי משיטין ותשט האפה ותצף על פני המים ולוי ויהודה יושבין על התורן לראות אי זה דרך תלך האניה כל שעה שהיה דעת יהודה ויוסף שוין שיהודה יורה ליוסף לאי זה דרך טוב לשם יטה לספינה הלכה הספינה בשלום בלא מכשול ולפי שעה נפלה מריבה בין יוסף ליהודה ולא פירנס יוסף הספינה כמאמר אביו וכאילוץ יהודה ותלך האניה דרך עקלתון והטוה גלי הים אל הסלע עד שנשתברה אז ירדו לוי ויהודה מעל התורן להמלט איש על נפשו וגם שאר אחי כל אחד ממנו ונמלטנו אל נפשנו אל היבשה והנה בא יעקב אבינו ומצאנו מטורפים אחד הנה ואחד הנה אמר לנו מה לכם בני שמא לא הנהגתם את האניה כראוי לה כאשר צויתי לכם ונאמר לו חי נפשך ונפש עבדיך כי לא סרנו מכל אשר צויתני אבל יוסף טעה בדבר שלא יישר את הספינה כצויו וכאשר הורנו יהודה ולוי בקנאו להם ויאמר לנו הראו לי אי

זה מקומה וירא והנה ראשי התורנים נראין והיא צפה על פני המים וישרוק אבי ונתקבצנו כולנו אצלו ויפול הימה בתחלה וירפא את הספינה ויוכח ליוסף ואמר לו אל תוסף בני התל לקנא אחיך וכמעט נאבדו כל אחיך על ידיך וכאשר סיפרתי החזון הזה לאבי ספק אבי כפיו ויאנח והיה זלגו עיניו דמעות ואחל עד בוש ולא אמר לי דבר ואתפוס יד אבי לחבקה ולנשקה ואומרה לו אי עבד ה' למה זלגו עיניך דמעות אמר לי על השנות לך החזון נפל לבי וישתומם גופי על יוסף בני שאני אהבתיו מכולכם על משחת בני יוסף אתם גולים ומתפזרין לבין האומות שחזיוןך ראשון והשני שניהם שוין חזיון אחד הוא:

על כן בני אני מצוה לכם שלא תתחברו עם בני יוסף אלא עם לוי ויהודה וגם אגידה לכם שיפול גורלי במיטב טבור הארץ ותאכלו ותשבועו ממגדי עדנים מזהירכם אני שלא תבעטו במשמניכם ואל תמרדון ואל תמרו את פי ה' המשביעכם מטובי אדמתו ולא תכחשון את ה' אלהיכם ואלהי אבותיכם שבו בחר אבינו אברהם כנתפלגו הדורות בימי הפלגה אז ירד הקדוש ברוך הוא משמי מרומו והוריד עמו מלאכי השרת ומיכאל בראשון וצוה לכל אחד ואחד מהן שילמדו לשבעים משפחות יוצאי ירך נח שבעים לשון ירדו מיד עשו כציווי בוראן ולא נשאר לשון הקודש לשון עברי כי אם בבית שם ועבר ובבית אברהם אבינו שהוא מבני בניהן ובו ביום הוציא מיכאל כרוז מלפני הקדוש ברוך הוא ואמר לשבעים אומות לכל אחת בפני עצמה אתם ידעתם את המרד אשר אתכם ואת הקשר אשר קשרתם על אדני השמים והארץ ועתה בחרו לכם היום את מי תעבודו ומי מליצכם במרום ענה נמרוד הרשע ואמר אני אין לי גדול מזה שלימד לי ולאומתי כפי שעה לשון כוש וענתה גם פוט כן ומצרים ותובל ויון ומשך ותירס וכן כל אומה ואומה בחרה בממלכה ולא הזכירה אחת מהן שמו של הקדוש ברוך הוא אלא כיון שאמר מיכאל לאברהם אברהם את מי תברור ולמי תעבוד ענה אברהם אבינו איני בוחר ואיני בורר אלא מי שאמר והיה העולם שיצרני במעי אמי הבורא גויה בתוך גויה ומטיל בה רוח ונשמה אותו אברור ובו אדבק אני וזרעי כל ימי עולם אז הפריד עליון גוים והנחיל והגדיל לכל אומה ואומה לחלקה וגורלה ואז הבדלו לכל גויי אדמה מהקדוש ברוך הוא זולתי בית אברהם לבדו שבחר בוראו לעבדו ואחריו אבותינו יצחק ויעקב לכן בני אני משביעכם שלא תתעו ולא תעבדו לאל אחר אלא לאותו שבחרו בו אבותינו כי ידוע תדעו שאין כמוהו ואין מי שיעשה כמעשיו בשמים ובארץ ואין מי אשר יפליא לעשות כגבורותיו ותבינו מקצת כחו מבריית האדם כמה פלאי פלאות יש בו מראשו ועד רגליו מאזניו ישמע ומעיניו יביט וממוחו יבין ומחוטמו יריח ומקנהו יוצא קול ומושטו יכניס מאכל ומלשונו ידבר ובפיו יגמר ובידו יעשה מלאכתו בלבו יחשוב ובטחולו יצחק ובכבדו יכעוס וקצתו טוחנת וברגליו יהלך ובריאה בריאה לנפש ומכליותיו יעוץ ואין אחד מאברי יתחלף מאומנותו אלא כל אחד בשלו לפיכך נאה לו לאדם לשים על לבו כל אלו מי הוא שבראו ומי הוא שיצר מטיפה כחושה במעי האשה ומי שמוציאו לאויר העולם ונתן לו ראות עינים והילוך רגלים ומעמידו ומציגו על בדיו ועל מכונו ותיכן לו גמולין טובים במקום בינה וזרק בו נשמת חיים ורוח טהורה מאתו אשרי האדם אשר לא יטנף את רוחו

בתי מדרשות חלק ב – שאילתא לפרשת וזאת הברכה

טז

דמחיבין בית ישראל לאעסוקי באוריתא יומא וליליא:

מנא הני מילי לא ימוש ספר התורה הזה מפּיך (יהושע א ח) דאלו לא ידע רחמנא דישראל מקבלי אוריתא לא איברי עלמא דכתיב (ירמיה לג כה) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתתי היינו דכתיב (דברים לג ב) ויאמר יי מסיני בא וכתוב (חבקוק ג ג) אלוה מתימן יבוא וקדוש מהר פארן מאי בעי בשעיר ומאי בעי בתימן מלמד שחזר הקדוש ברוך הוא לתורה על כל אומה ולא קיבלוה ביום מתן תורה וההר בוער והכל רואים וקול שופר הולך וחזק מאד והכל שומעים דבור אנכי יוצא והכל שומעים ומתפרש להם בלשון הקודש ואחר כך בכל לשון והיינו דכתיב (תהלים מט ב) שמעו זאת כל העמים ולא קבלוה דכתיב (חבקוק ג ו) עמד וימודד ארץ ראה שלא קבלו עליהם בני נח שבע מצות התיר אותם לגיהנום עד שבאו ישראל וקיבלום דכתיב (דברים לג ב) ואתה מרבבות קדש ומנין שהם ישראל שנאמר (במדבר י לו) שובה יי רבבות אלפי ישראל ואם תאמר במלאכי השרת וריבותים אלפי שנאן יי בם סיני בקדש (תהלים סח יח) שמע מינה אין קרוי רבבות אלא ישראל אמר ר' אבו דימי בר חמא מלמד שכפה עליהם ההר כגיגית מנא לן דכתיב (נחום א ה) הרים רעשו ממנו ואומר הרים נזלו מפני יי זה סיני (שופטים ה ה) מלמד שאף הוא נכפה דכתיב [למה תרצדון הרים גבנונים (תהלים סח יז) וכתוב] [ויקרא כא כ] או גבן או דק וכן הוא אומר (שמות יט יז) ויתיצבו בתחתית ההר לא אצל ההר מלמד שנכפה על ישראל כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם היינו דכתיב (תהלים עו ט) משמים השמעת דין וגו' כיון שאמרו ישראל נעשה ונשמע [ארץ יראה ושקטה